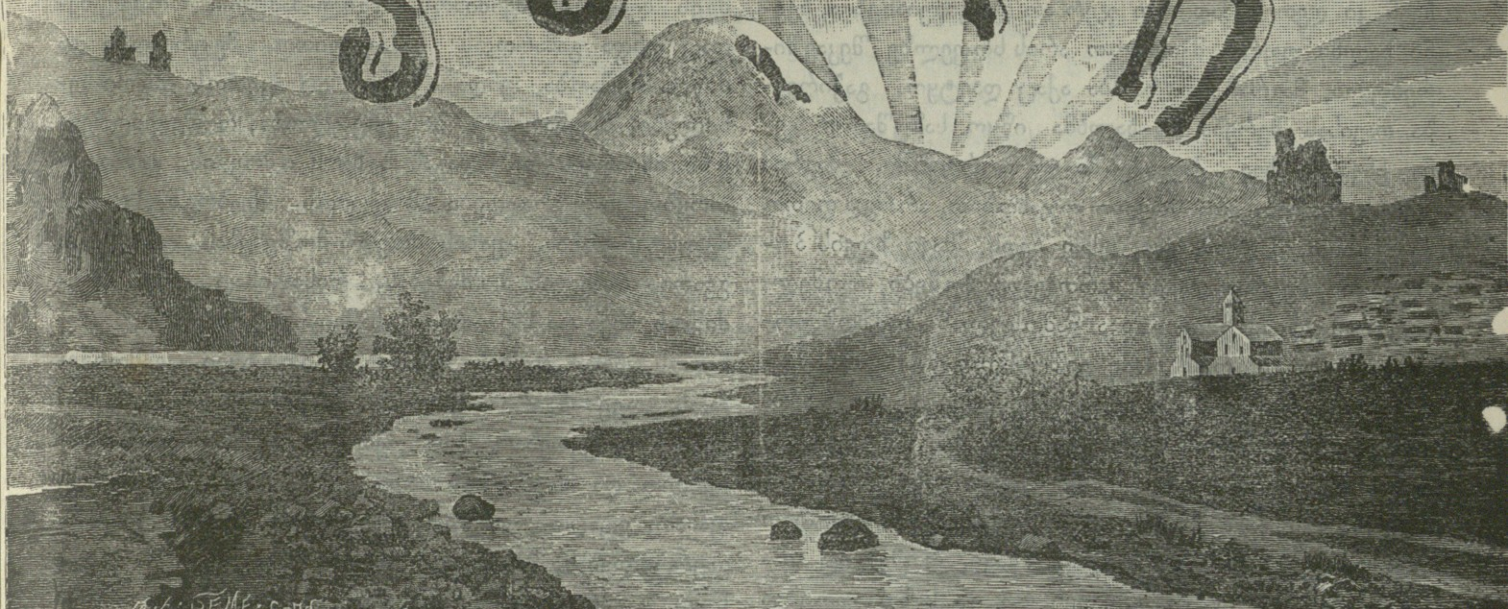

სპეკული

საპოლიტიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახ ბიზინი გაზეთი; გაბოდის უძველესი კვირა დღეს
№ 39 სექტემბერი 14 1897 წ. № 39

შინაარსი: რა ნაირი ამხანაგობაა ს-ჭ რო გურიაში? ივანე ცეცხლაძისა. — სოფლის ვითარება ცულ-დუზასი. — სხვა-და-სხვა ამბები. — სიმღერა ლექსი ვაჟა-ფშაველასი. — „კვლის“ კორესპონდენციები. — ფალანგა და მორიელი. — მგზავრის შენიშვნები (ევროპაში) ფ. პატრიშვილისა. — * * * ლექსი დ. თომაშვილისა. — ისტორიული და არხეოლოგიური აღწერა სოფელ „უდისა“ (დასასრული) ვ. მერაბაშვილისა. — ძვირფასი ბორკილი (შარვანზადესი, გაგრძელება) თარგ დ. ჯერდავითიანისა.

212

რედაქცია თხოვს „კეალის“ და „ჯე-ჯილის“ ხელის-მომწერლებს რომ დღეის იქით არსენ ორმოცაძეს აღარ გადასცენ უურნალ გაზეთის ფული და არც წერილი ჩათვალონ ჩვენათ, თუ რედაქციის ბლანკით არ იქნება.

რეელი პროექტი „შუამავლის“, (მე აქ მხედველობაში მაქვს მარტო საეკონომიკის გახსნა ოზურგეთში) მხოლოდ შეენიშნა, რომ „შუამავალი“ დაარსდა იმ აზრით, რომ როგორმე „ხალხის ეკონომიური მდგომარეობა გაეუმჯობესოთ“ და პარეელი პროექტი რომ განეხორციელებიათ, სწორეთ თავის მიზანს აღდებოდა; სხვა არა იყოს რა, ხალხის ეკონომიურ წარმატებას შემოტანილ საქონელში რომ დაუწყეთ ძებნა, ეს თვით ეკონომიური კანონების წინააღმდეგობა იქნება, მაგრამ რადგანც თვით შუამავლის გამგეობასაც შეუგნია ეს ჭეშმარიტება და შედგომია პროექტის შემუშავებას, ამისათვის ამაზე ლაპარაკი მეტათ მიმაჩნია, მხოლოდ მე მსურს ორიოდ სიტყვით ჩემი აზრიც გამოეთქვა ამ საგანზე.

ჩვენ ის დღე გვადგია დღეს, რაც ევროპაში მაგინგლისში ასის და მეტი წლის წინეთ ადგა იქაურ მუშა ხალხს, რომელმაც შიატოვა სამხრეთის მწვანით მოსილი მანდერები და დაიძრა ჩრდილოეთის ქალაქებისაკენ, სადაც სხვა-და-სხვა ქარხნებში იწყომუშაობა. ამდენი მუშის მოზღვევამ შესაჩინეთ დაწია შრომის ფასი და აღარც სამუშაო უთავდებოდათ, რის გამოც გაჩნდა ბრძოლა შიმშილსა და სიკვდილს შუა. დაცვა ხალხის ზნეობა, გამრავლდა ავა-

რა ნაირი ამხანაგობაა სპეკული გურიაში?

კითხვებებს მოეხენებათ, ოზურგეთში დაარსდა ამხანაგობა „შუამავალი“, რომელსაც, როგორც გაზეთებიდან და კერძო პირ-დანაც ვაგიგე, თავისი პირველი პროექტი შეუცვლია და სურს ახალი პროექტი შეადგინოს. რადგანაც ამ საგანზე საკმაოთ ბევრი დაიწერა გაზეთებში, ამისათვის მე აღარ შეეუდგები მის დამტკიცებას, თუ რამდენათ სასარგებლო, ანუ საზარალო იყო პი-

ზაკობა, დამცირდა სარწმუნოება და სხ. და მხოლოდ შემდეგ გამოუჩნდნენ გულშემმატყვიარნი, იწყეს დაარსება სხვა-და-სხვა ამხანაგობებისა, კავშირებისა და სხვ. ჩვენ კი ლეთის მაღლით ჯერ არ დაგვიგვიანებია, ჩვენი ხალხი უფრო მკიდროთ არის სოფელზე შეკავშირებული, მაგრამ მოძრაობა აქაც დაეტყო, გაჭირვება თავისას შერება და ხალხმა იწყო სამუშაოთ დენა სხვა-და-სხვა ქალაქებში და პორტებში, მაგრამ ჯერ-ჯერობით არა მთელი ოჯახობით, არამედ თითო წევრობით, მაგრამ, ვაი, ამათ ბედს. შავი ზღვის პორტებში ბევრია ისეთი ქართველი მუშები, რომელნიც რამდენიმე წელიწადია წამოსულან სამშობლოდან იმ აზრით, რომ რამე ეიშოვნოთ და ოჯახს შეეძინოთო, მაგრამ ბედს აქაც უმტყუნებია, ზოგი მათგანი ბევრს ცდილა, ბევრს წვალებულა, მაგრამ იმდენიც ვეღარ უშოვნია, რომ თავისი თავი გამოეკეცა; ბოლოს ქალაქს თავისი დაღი დაუსვამს ზნეობით დაუტყვეობია და ეს კეთილი მუშაკი, რომელიც თავის ქვეყანაში კაცათ ითვლებოდა და საზოგადოების წევრს შეადგენდა, რომელიც ცდილობდა როგორმე თავი დაეღწია ამ გაჭირვებას და ჩემ მტერ მოყვარულში მეც კაცათ გამოეჩნდო, რისთვისაც შორ ქვეყანაშიაც კი გამოიჭრა, გადაუძახებია იმ უფსკრული-საკენ, საიდანაც დაბრუნება მეტათ ძნელია და ასე სამწუხაროთ დასრულდებულა მისი თავკამოდებითი ბრძოლა.

მამასადამე ჩვენ უნდა ვეცადოთ, რომ ხალხი სოფლებიდან არ დაიძრეს, სოფელშივე უნდა მოუპოვოთ სახსარი ცხოვრებისა და ამ მიზნის მისაღწევათ ის კი არ არის საჭირო, რომ სხვაგნინდან, რაც შეიძლება ბევრი მოვიტანოთ საქონელი, არამედ ისა, რომ რაც შეიძლება სხვაგნინდან ცოტა მოვიტანოთ და სამაგიეროთ ჩვენი გაეპრაგლოთ და უფრო ბევრი მივაწოდოთ სხვას. დიახ, შეველა მხოლოდ ამაშია, მაგრამ ამ მიზნის მისაღწევათ საჭიროა მეურნეობის გაუმჯობესობა და მტკიცე ნიადაგზე დაყენება

აქ უნდა გამოიჩინოს საზოგადოებამ თავისი ძალღონე, საქმის ცოდნა, მამულის სიყვარული, ხალი თის სიმტკიცე და მხნეობა, რომ მიეშველოს გაჭირვებაში ჩაყარდნილ ერს და როგორმე იხსნას განსაცდელისაგან.

როგორც ვიცით გურულები ძალიანი წამბაძენი არიან, იქ ერთი მეორის მიხედვით ყველაფერი აღრე ერცელდება, მეტადრე ისეთი რამეები, თუ რომ რაიმე სახეირო და სასარგებლოა, რის მაგალითებიც ბევრია, ხოლო აქ ჩამოთვლა საჭიროთ არ მიმაჩნია. მაშ რაღვანც ამნაირი ხალხი გვყავს, ვეცადოთ, რომ მეურნეობა უშეკლოთ გავაერცელოთ მათში, ნუ თუ ყველა მეურნე უსათუოთ აკრონომი უნდა იყოს?

აი, ამ მიზნით დავაარსოთ ამხანაგობა, რომელიც დავარქვათ მეურნეობის დამხმარებელი და განმტკიცებელი საზოგადოება, რომელსაც მიზნათ უნდა ექმნეს შემდეგი: შეიძინოს ადგილ-მამული რომელზედაც უნდა გამართოს სამაგალითო მეურნეობა და მიწის მუშაობა, უნდა აშენოს და აკეთოს ისეთი ხეხილები, მცენარეები, ბოსტნეულობა, რომელიც ჩვენში იხეირებს და სხვაგან ბაზარს იშოვნის, განსაკუთრებული ყურადღება მიაქციოს მეაბრეშუმეობას, მეფუტკრეობას, ვაზის მოვლა-მოშენებას და კარგი გვარის ხეხილის მოშენებას, რისთვისაც უნდა შეიძინოს სხვა-და-სხვა ახალი სამეურნეო იარაღი, გაიჩინოს კარგი ჯიშის შინაური პირუტყვი, გამოიწვიოს ყოველნაირი თესვები და ნერგები, რის მოშენებაც და კეთებაც შესაძლებელია ჩვენში და სასარგებლო და დაურიგოს ხალხს, რაც შეიძლება მცირე ფასათ, ეცადოს და იზრუნოს ყველა ამავების ხალხში გავრცელებას, მოიწვიოს ყველა სოფლებიდან მეურნენი და პრაქტიკულათ გააცნოს და აუხსნას, თუ რა როგორ კეთდება, რა დროს და რა ნაირ მიწაზე დაითესოს და როდის როგორ მოექცეს და სხვა; რისთვისაც გამოსცეს პატარა წიგნაკები და უფასოთ დაარიგოს ხალხში, იზრუნოს რამდენიც შესაძლებელი იქნება და ყველა სოფლის ნაწარმოებს ბაზარი მოუპოვოს და სხვ.

მე არ ვკისრულობ აქ სრული პროექტი წარმოვადგინო, არამედ მხოლოდ უმთავრესი დანიშნულებანი აღვნიშნე. როგორც ზევით ვთქვი, გურულებს უნდა მხოლოდ მაგალითის მაჩვენებელი და დამრიგებელი, ამ მიზნის შესრულება შემოხსენებულ ამხანაგობას კიდევაც შეეძლება.

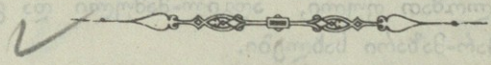
მე დარწმუნებული ვარ, რომ საზოგადოება ამ გეარ ამხანაგობას სრულ თანაგრძობას გამოუჩენს და აღრეც შეითვისებს იქაურ სწავლა-დარიგებას; ამრიგათ ამხანაგობის ნაჩვენებ-ნასწავლები და ნამოქმედარი სისწრაფით მოეფინება მთელ მხარას. ნუ თუ მოსატყევებელია ჩვენთვის, რომ მეფუტკრეობა ასე დაბლა დგას გურიაში? მაშ სად უნდა აღორძინდეს ეს ფრიად შემოსავლიანი დარგი, თუ არ გურიაში? ვგევე ითქმის როგორც მეაბრეშუმეობაზე, აგრეთვე ყველა დანარჩენ ნაწარმოებზედაც; ნუ თუ ისე მწიორი და უფარგისია ჩვენი მიწა, რომ ჩვენივე დაბა ქალაქებისთვის საჭირო კართოფილი და ხახვი ვერ მოვიყვანოთ ყოველ წლივ? მაგალ. ბათუმისთვის, ფოთისთვის და ქუთაისისთვისაც კი ოცი და ოცდაათი ათას ფუთობით მოდის ბესარაბიიდან კართოფილი, ხახვი კი შორეული ალექსანდრიიდან. უცხო ვინმე რომ მოვიდეს გურიაში და მას უთხრან, რომ გურულები ალექსანდრიიდან ეზიდებიან ხახვსაო, გან-

ცვიფრდება და არც კი დაიჯერებს; ჩვენ კი, ვითომც ასე უნდაო, სრულიადაც არ გვაკვირვებს, გვაკვირვებს კი არა იმის მქადაგებელიც გამოჩნდა, რომ ამხანაგობა დაეარსათ და უფრო ბევრი მოეიტანათო. ახლა ავიღოთ ხეხილი. დღეს ისე გადავიღებუღია ხილის გადაზიდვა, რომ ჩვენ ადვილათ შეგვიძლია რუსეთის ყველა უმთავრეს ქალაქებს მივაწოდოთ ჩვენი ხილი, მაგრამ გურიაში ამ საგანს ყურადღებასაც არავინ აქცევს, მაშინ როდესაც უკანასკნელ გლენსაც კი შეუძლია ათი და ოცი ძირი ვაშლი გააშენოს თავის ეზოში. ვაშლი, მსხალი და სხვ. გურიაში ბევრია, მაგრამ ისეთი არც კი მოიპოვება, რომლის გადაზიდვაც შეიძლებოდეს და ღირსებით კარგი იყვის. აგრეთვე ბევრია გურიაში ისეთი ეწერ-მალლობი ადგილები, სადაც სიმინდი ღომი და სხვ. არ მოდის, რომელსაც ახლა ბარდ-ეკალის მეტი არა მოიპოვება რა და ტურის სამეფოთ გადაქცეულა, აი, ამისთანა ადგილებზე შეიძლება თხილის გაშენება, რომელიც შრომას უხვათ აჯილდოვებს, მაგრამ როგორც სხვა ხილი, აგრეთვე არც თხილი მოიპოვება ჩვენში კარგი გვარის, ასე რომ როცა საზღვარ-გარეთის თხილი 4 — 5 მანეთათ იყიდება ფუთი, ჩვენი 2 მ. 2 მ. 40 კ. მეტათ არ ვადის. როგორც ზევითა ვთქვი, კარგი ვაშლი, რომლის გაზიდვაც შეიძლებოდეს და ღირდეს გასაზიდვათ, გურიაში არ არის, ხოლო უვარგისი კი ბევრია, რომელიც ახლა ტყუილ-უბრალოთ ღვება, მაშინ როდესაც შეიძლებოდა ამ ვაშლის დათლა და ჩირათ გაშრობა, რომელიც 7 წლის ბავშვსაც კი შეუძლია და ამნაირი ჩირი, მეტათ თუ არა, ორ მანეთათ მაინც გაიყიდება ფუთი. შეიძლება აგრეთვე გავავრცელოთ ჭანჭური, ჭერამი, ალუბალი და სხ., რომელიც თუ რომ საშრობი მანქანები გვექნება, კარგ სარგებლობას მოიტანს. მიუხედავთ ყველა ამისა გურიაში თუ ვინმე რამე ხეხილს რგავს და მყნის მხოლოდ მისთვის, რომ სახლში საჭირო ხილი ჰქონდეს, ხოლო მას გაყიდი და ფულს ავიღებო, ფიქრათაც არ მოუფა, ასე რომ ბევრი კიდევაც თაკილობს, რომ რაიმე ხილეულობა, ანუ შინაური ფრინველები, ინდოური, ბატი, ქათამი და კვერცხი ბაზარში წაიღოს და გაყიდოს, შეიძლება ერთ სოფელში ზუთი ექვსი მოსახლე გამოადგეს, რომელიც კადრულობს და ყიდის ამ გვარ შინაურ ნაწარმოებს და დანარჩენი კი უკადრისათ შეცქერის ამგვარ მწარმოებლებს და სწორეთ ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ ჩვენი ნასწავლი მეურნენი გაურბიან საკუთარი წარმოების დაწყებას. მაგრამ დროა, გამოვფინოლდეთ, დავთვლოთ ამ გვარი სულელური წარმოდგენა და ადგილი დაეთმოთ იმ საგანს, რომელსაც ნამდვილათ შეუძლია ჩვენი ეკონომიურათ წარმატება და ხსნა ამ გაჭირებულ მდგომარეობიდან.

ამხანაგობას რომ უფრო გაუადვილდეს თავის მოქმედების დაწყება, შეუძლია თავისი წარმოებისგან მართოს სახაზინო მიწაზე, რომელიც ჩემის აზრით საკმაოთ მოიპოვება ჩვენში და ხაზინაც დიდი სიმოვნებით დაუთმობს გრძელი ვაღით ამ ნაირი მიზნისათვის თავის მამულს. მაშ მხოლოდ დაკვრჩენია ისა, რომ გამოჩნდეს მცოდნე და ენერგიით აღჭურვილი კაცი, რომ საქმე ითაოს და სისრულეში მოიყვანოს.

აგრეთვე იმედი მაქვს, რომ ამნაირ ამხანაგობას ოზურგეთის ვაჭრებიც დიდ თანაგრძობას გაუწევენ და ერთხელ კიდევ დაუმტკიცებენ საზოგადოებას, რომ ისინი არამც თუ გაურბიან საზოგადო სასარგებლო საქმეს, არამედ ისეთივე და თითქმის უფრო გულშემატკივარი არიან, ვინც დანარჩენი წევრნი საზოგადოებისა. ვამბობ, ერთხელ კიდევ დაუმტკიცებენ-მეთქი, იმეტომ რომ პირველი ამხანაგობის დაარსება (მეეტლეთა ამხანაგობა) ჩვენში ეკუთვნის ოზურგეთის ვაჭრებს, რომლებსი მეოხებითაც ყოველ წილობით რამდენიმე ათასი მანეთი რჩება საზოგადოებას ჯიბეში.

ივანე ტეტელაძე.

სოფლის ვითარება.

ქუჩია. ჯვარცხმა, ეკკეთი და დაბა ჩოხატაუჩი. ჯვარცხმა და ერკეთი მეზობელი საზოგადოებებია. ორივე დაჯილდოვებულია ბუნებით. წელს მაინც შევნიერ მოსავალს მოველით. სხვათა შორის ჩვენებურ ჩხავერს ძალიან ასხნია. აქედან ბლომით გააქვთ სხვა-და-სხვა ქალაქებში: არაყი ადგილობრივ მცხოვრებებს, თუთუნს, აბრეშუმს, თაფლი და ყვითელი სანთელი — სომეხებს რ ბერძენებს. ერკეთში ხშირათ შეხვდებით ისეთ მოსახლეს, რომელსაც აქვს გასასყიდათ: 100 — 200 ფუთი თუთუნს, 1 — 2 1/2 ფ. აბრეშუმის პარკი, 25 — 35 ფ. სანთელი და თაფლი. ყველა ამას ჩარჩები ყიდულობენ ძალიან იაფათ; ის ჩარჩები, რომელთაც პირველათ ვაჭრობა დაიწყეს რამდენიმე ათი მანეთით, ახლა რამდენიმე ათი ათას მანეთს ატრიალებენ. ძალიან კარგი იქნებოდა, რომ გურიის სავაჭრო-სამრეწველო ამხანაგობა დაგვიხსნიდეს ამ ჩარჩ-ბაცაცებისაგან. ამხანაგობასაც კარგი მოგება დარჩებოდა და ჩვენც გადავტრჩებოდით იმათ შეუბრალებელ ბრძყალებს. ვილაც სომეხ-ვაჭარს ვეებერთელა პარკთ საწყობი გაუმართავს ჩოხატაურში და 1800 ფუთი პარკი აქვს ნაყიდი. (ამავე ვაჭარს აქვს ლაჩხუთში, საჯაოხოში და აბაშაში 2500 ფუთამდის.)

ციღულობს 9—10—11 მან.; ჰყიდის 40—43 მან. ფუთს. ამას გარდა რამდენი იყიდეს ურიებმა!? ამას ის ემჯობინება, რომ აწი მინც, გურიის ამხანაგობა გარათავდეს აქ საწყობებს და იყიდდეს ხალხის ნაწარმოებს. თუ ფული არ ეყოფა, შეუძლია, ნისიათაც აიღოს და გაყიდვის შემდეგ სოფლელებს თავიანთ ნაწარმოების ფასი სინიდისიერათ დაურიგოს.

არაყს ორთავე ადგილას ხდიან, უჯრო ბეგრს კი ჯვარცხმაში. არაყმა ეს უკანასკნელი წელში გამართა; ხშირათ შეხედებით ისეთ მოსახლეებს, რომლებიც ხდიან 100—250 ვედრას. სხვა აქ არაფერი არ იყიდება (თუმცა ხილი ძალიან ბლომათ არის, მაგრამ ამას ვინ აქცევს ყურადღებას) საუბელუროთ ახლა ჯვარცხმა უკან მიდის. მიზეზი არის პატენტის გადიდება. არაყის გამომხდელი ახლა დღე-ღამეში 12—15 მან. იხდი. საცოდავებს მოსაკები არაფერი რჩებათ და ტყუილა იწვიან-იხრაკებიან. სოფლელები ხედავენ, რომ თავის რჩენა გაჭირდა და სხვა და-სხვა ადგილას დაწოწავენ ლუკმა პურის საშოგრათ. უფრო კი გემებსზე სამუშაოთ მიჰყვებიან იმათ, რომლებსაც ახსოვთ მხროლოთ თავის-თავი, რომლებიც თითო მუშას 40—50 მან. ნამუშაოში აძლევენ 6—10 მან., რომლებმაც თავისის ექსპლუატატორობით, შეიძინეს ბლომათ ფული, ადგილ-მამული და გამოსკიმეს უზარ-მაზარი სახლები.

ჯვარცხმაში დიდი ხანი არ არის რაც გახსნეს ორ-კლასიანი სკოლა. სკოლის აშენება გაიცა იჯარით, დაიწყო — 4000 მანათიდან. დარჩა ასაშენებლათ მამასახლისის სახლი კაცს ი. ჩხიკვაძეს 2500 მან. შენობა შორიდან მომხიბლაეა, ახლოდან-კი ადამიანს თავ ზარი დაეცემა. კედლები, იატაკი და ჭერი დანგრეული; წერილი სვეტება დახვეტილან სიმძიმისაკან. აქვე სკოლასთან არის სასოფლო სასამართლო.

ამ შენობის წინ ამაყათ დგას „ხელ-ფეხიანი-მუხა“. მუხაში ორი ადლის სიმაღლეზე ფულუროა. ფულუროში რვა წლის წინეთ ესვენა ღეთის-მშობლის ხატი, ახლა ცარიელია. ამ მუხის შესახებ მოხუცებულები შემდეგ მოგვითხრობენ: „ძველათ აქ იყო გაუფლელი — ხშირი ტყე, სასე სხვა-და-სხვა ნადირებით და ფრინველებით. ამ მუხის ძირში ასამართლებდენ დამნაშავეებს — ავაზაკებს და სჯიდენ მათ საშინელი სიკვდილით; ჭრიდენ ხელ-ფეხს და ჰკიდებდენ მუხის კენწეროში. (სხეულებს კი ტყეში ისროდენ.) აი აქედან დაარქვეს ამ უზარ-მაზარ მუხას „ხელ-ფეხიანი“.

მუხის იქით-აქეთ რამდენიმე ახალი აშენებული დუქნებია. ხალხი ბლომათ გროვდება აქ ყოველ საღამოობით და ლაზღანდარობს. დიდ სარგებლობას მოიტანდა აქ სამკითხველო. იმედია მასწავლებლები

ბ. გ. ზაზაროვი და ბ. ს. წაქაძე როგორმე ეცდებიან და ჩააგონებენ ხალხს სამკითხველოს მნიშვნელობას. ერთი-მეორეზე თითო მოსახლემ რომ ორ-ორი აბაზი გადაიხადოს, 500—700 მან. შეგროვდება. ხიდისთავში არის ორ-კლასიანი სკოლაც და ბიბლიოტეკაც. იქაურ მოსწავლეებს თითქმის ყველა ქართული წიგნები აქეთ გადაკითხული; აქ კი ლ — ის „მეთოდით“ სწავლებამ ჰკუთ-გონება მთლათ დაუბნო მოსწავლეებს; აი ამისთვის არის საჭირო ბიბლიოტეკა, რადგანაც მათ ეჭირვებათ გონებრივი განვითარება.

ჯვარცხმა შესდგება 5 სოფლიდან. ჯვარცხმის სოფელში ყველაზე მეტი მცხოვრებლებია. საყდარიც დიდია აქ. კვირკობისთვის დამლევეს ეს საყდარი შესაკეთებლათ და შესაღებათ აიღო ი. ჩხიკვაძემ. იმედია ამასაც ისე ერთგულათ გააკეთებს, როგორც გააკეთა სკოლა! აქ საყდარზე ყველა უქმ-დღეობით ჩხუბი იმართვის ხოლმე. მიზეზი გახლავთ აქაურ აზნაურების დიდ-გულობა და თავ-გასულობა. ხალხი დაყოფილია ეგრე წოდებულ პარტიებათ. დამნაშავენი ბრძანდებიან ჟღე-ბ, რომლებსაც უნდათ ხელახლათ ბატონ-ყმობის შემოღება, რომლებსაც ეზარებათ მუშაობა და გაჭირვებათ სიცოცხლე. ერთი კი ძალიან კარგათ ცხოვრობს, მიწა-მამული ბევრი იყიდა; ძალიან შემწობასაც აძლევს სოფლელებს, მით, რომ ფულს ასესხებს 25—36% (ს. ჩიბათში ერთს ამისთანა ბატონს მთავრობამ აუკრძალა გასესხება; კარგი იქნებოდა ამისთვისაც ყურადღება მიექციათ; იქნება ცოტადენი დაშინებულიყო!) სხვები რას არ ჰკადრულობენ. ზოგი მეველეებათ (ყანების მცველებათ) დადგენ და მინდვრიდან განგებ მირეკავენ პირუტყვებს ყანაში და შემდეგ იჭერენ. ზოგს ჰკლავენ და ჰჭამენ, ზოგში კი ერთ-ორ მანეთს ახდევინებენ პატრონებს. ზოგი კი ჩოხატაურის ახლო, სუფსის ხიდთან — ხანჯლებით ხედებიან ნაკომრიდან ურმეებით მომავალ ურიებს, რომლებიც ბაზრობაზე მოდიან ხოლმე, და შოხსეზე საცოდავებს ძალით ბაქს ახდევინებენ. ზოგი კი ერთ და იმავე მიწას რამოდენიმე-ჯერ ჰყიდიან. ასე ვერ გათამამდებოდენ, რომ თავიანთ მეგვარის (ჩოხატ. ბოქაულის) იმედი არ ჰქონდეთ.

შვენიერი მამასახლისიც გეყავს! ქრთამი მისი მოგონილია. სოფლელებს ტყავი „გააშობა“. სხვათა ბოროტებათა შორის ახალ გამოსულ „პასპორტშიაც“ 60—90 კაპ. იხდევინება. მისი წყალობით აუშენებიათ სკოლა ასეთი შვენიერი; თითონ ფულები ჩაიხრილა ჯიბეში და სხვა კი რა ენადღებდა!?

ჯვარცხმელები გაიძახიან: „ვას გავეყარეთ, ეუის შევეყარეთ“. მართალიც ასე არის. „ვაი“ გახლდათ უწინდელი მამასახლისი, „ეუი“ — ახლანდელი.

ჯვარცხმადან ჩონატაურამდის 1¹/₂ ვერსია. ჩონატაური — ზემო გურიის „სატატო დაბა“ აქ ცხოვრობს ყოველთა ბატონი ბოქაული გ. ქ — ი, რომელიც, ვისაც წაიხელებს მრუდ-და-მართა-ის უმოწყალოთ ტყვეს მათრახ-თ. კვირკობისთვის დამღევს მათრახით თავ-პირი ისე დაუსისხლიანა ს. ხევის (ერკეთის სახ.) გზირს, რომ საცოდავი საშინელი სანახავი იყო. ეს ის ქ — ი ბრძანდება, რომელსაც სოფლელებმა რამდენჯერმე გაუყვანეს ჩ — ში დაჭერილი ქურდები — ავაზაკები და ამან კი ისინი მეორე დღეს გაუშვა.

ეტლები აქედან ყოველ დღე დადიან საჯაოხოში (10 ვერსი გზა.) ეტლები კერძო პართ ეკუთვნის, რომლებიც შეთქვამენ პირს და უზომო ფასს იხდებიან; ამას ვილა ჩივს, რომ ფიხსულივით არ აწყობდენ შიგ ხალხს; თუ ბლომათ ჩასაწყობი იშოვეს, თითო მანათს იხდებიან და თუ ცოტა — ორი სამ მანათს, ისიც დიდი თხოვნა-ვე ღრებით. ამის ატანაც შეიძლებოდა, რომ გზები შიშის ზარს არ სცემდეს ადამიანს, მიდინარ და ყოველ წუთში მოელოდები ეტლის გადაბრუნებას.

გზის მოიჯარადრე ბ. ც — ძე, სულ არ აქცევს ყურადღებას გზის გაკეთებას. ფულებს ბლომათ იღებს და გზას-შოსეს სრულებით არ აკეთებს. დაუტყნელი ქვის ხეხევი-გროვები იჭერენ მთელ შოსეს; ეტლს და ურემს ველარ შეუარნათ ერთმანეთისთვის. ზამთარში მუხლამდის ლაფი დვას. შარშან ეტლით მოედოდი ლამის 12 საათზე. ეტლი ჩაიფლა; ჩამოეხტი, გალოშები და წაღები გამძერა. დაუწყვე ძებნა. თევზაობა ვისწავლე უშველებელ ყინვიან და ბნელ ღამეში; მეეტლეს ეკითხე, რატომ ეტლზე ფარნები არ არის მეთქი. მან მომიგო: „ჩემი რა ბრალია, ჩემი ხაზინი ასე შობა, ეკონომიას ეწევა“. „ხაზინის ეკონომიამ“ ძალიან გამაბრაზა, მაგრამ ვერაფერი მიშველა ამ გაჯერებამ. ფენსაცმელები მივატოვე „ჯურღმულსა ტალახისასა“.

ჩვენში ცრუ-მორწმუნობა კიდევ არის; ამიტომაც მარჩიელებიც ბევრი გყავს; საუკეთესოთ ხალხში ითვლებიან: ს. იანულში გიორგაძე, დ. ჩონატაურში — მეგრელიშვილი და საჯაოხოში ძნელაძე. მათდა საბედნიეროთ, ამით ცოლ-შვილი დაჰხოციათ. ამით სარგებლობენ და აი რას ამბობენ: „ჩვენ დიდი ხანია რაც როკაპთან დავდივართ იმას ცოლ-შვილი შევიწირეთ და ექიმობა გვასწავლაო. წამოღით ჩვენთან ახალ-კაზდა შეიარაღებულო ყმაწვილებო და გაჩვენებთ მინდორზე ერთ უშველებელ ხეს, რომელზედაც ვჯდებით როკაპთან მიმავალნი, მხოლოთ საშიში კი არის; თუ დაგინახეს, დაგესვიან და მოგკლავნო“. ეს სიტყვები ძლიერ აშინებს ხალხს და ვერაფერ მიჰყვება მათ.

— ჩვენო, ამბობენ, ვისეამთ ილღიაში როკაპის საგან მოცემულ წამალს და აი ამ წამლის წაღობით მიფურანეთ მასთანო.....

მათ ნალაპარაკებს რომ მიედიოთ, შორს გავეიტაცებს. ხალხის გული კი ძალიან მოიგვს. ყოველდღე მათი ეზოები საესეა ხალხით. საიდან არ მოდინა! მარჩიელობა ღირს — 5 კაპ., შელოცვა — 10 კაპ., ერთი შუშა წამალი 40 — 50 კ. და შინ წაყვანა 1 მ. შემოსავალი ბევრი აქეთ. კარგი იქნებოდა, ამათ მიაკციონ ჯეროვანი ყურადღება და აუკრძალონ ხალხის ყვლეფა, ცარცვა და მოტყუება. ყვლეფას ვინღა ჩივს, ოღონდ ხალხი გააქორიკანეს.

რამდენმა მეცნიერებმა შესწირეს თავი მეცნიერებას და კარგი საფრენი მანქანა ვერ მოიგონეს. ეს ჩვენი მარჩიელები თურმე წამლების შემწეობით ფრინავენ. კარგი იქნებოდა მეცნიერები დაუხლოვდებოდენ ამ მე — XIX საუკუნის „მეცნიერებს“, შეისწავლიდენ მათგან ყველაფერს, უფრო კი წამლების მზადებას. მერვე რალათ გვინდა ან რკინის გზა, ან მატარებელი, ან გემები, ან საფრენი ბურთები და სხვა. ამოვისვით ილღიაში წამლები და „ვიფარფაშოთ-ვიპარპალოთ“ მალლა.

გაუმარჯოს ჩვენ მარჩიელებს და მათ როკაპს!

ტულ-დუხა.

სხვა-და-სხვა ამბავი.

მ თილისის ქალაქის საბჭოს კრებები დაიწყო. ახალი ხმოსნები გამოჩნდენ, სხვათა კითხვებთან-შარის წამოყენებულია სადგომთა ხარჯის შექოლება. თუშცა ორი-სამი წელიწადია შინაურათ ლაპარაკობდენ ამაზე, მაგრამ მხოლოთ ახლა აპირებენ განხორციელებას, იქნება ამ გადასახადით კვლავ მაინც მიემატოს ქართველებს ხმა ხმოსნების ამოსარჩევათ.

* *

სატარიფო კომიტეტმა ფინანსის სამინისტროსამ შეიწყნარა გ. ფ. წერეთლის მოხსენება შესახებ ტყის მასალის ტარიფის დაკლებისა ჭიათურის რკინის გზის ტოტზე. ამ ქამათ უკვე მოვიდა განკარგულება, რომ ხე-ტყის მასალაზე ჭიათურიდან მორაპნამდის ფუთზე 4 კაპეიკი აიღონ 10 კაპეიკის მაგიერათ.

* *

ჩვენი ქალაქის მცხოვრებლები დაბინავდენ, დაიწყო ჩვეულებრივ ყველა სასწავლებლებში სწავლა.

ზოგ საკვირაო შკოლაში დღეს, 14, დაიწყება სწავლა. მაგ: ქვაშეთის წმ. გიორგის ეკლესიასთან, წმ. ნიკოლოზის ეკლესიასთან და ვერის პირველ დაწყებითი სკოლის სადგომში. ამ სკოლებში ასწავლიან საღმრთო სჯულს, ქართულ და რუსულ ენებს, სამშობლო გეოგრაფიას, ანგარიშს და გალობას. მეცადინეობა დაიწყება 11 საათზე. სწავლა რასაკვირველია უსასყიდლოა.

აგრეთვე დღეს, 14 ენკენისთვეს, იხსნება საკვირაო სატენნიკო კურსები ტფილისის სახელოსნო სასწავლებლის დარბაზში, რომელშიაც ასწავლიან ხატვა-ხაზვას, ფიზიკას, ქიმიას, მეხანიკას და სხვ. ფასი წელიწადში 1 მ. ამ კურსებთან იქნება კიდევ ცალკე განყოფილება, სადაც მსურველთ წერა-კითხვას უფასოთ შეასწავლიან.

18 ენკენისთვიდან მასწავლებელ ქალთა საზოგადოებაში ხუთშაბათობით ბატონი რომანოვსკი წაიკითხავს ამ საზოგადოების წევრებისათვის ახალ ისტორიას.

* *

დიდალმა გეოლოგებმა მოიყარეს თავი ამ ქვათ ტფილისში, მაგრამ არც ერთი კრება, არც ერთი სხდომა არა ჰქონიათ, რომ ჩვენ ინტელიგენციას ესარგებლა ამითი, მხოლოდ ოთხშაბათს ქალაქმა გაუმართა სადილი, რომელზედაც მიპატივებული ყოფილან ჩვენი ხმოსნები. გაზეთები გვაუწყებენ, რომ ამ ნასწავლ კაცებს ძალიან მხიარულათ გაუტარებიათ დრო. რასაკვირველია, ბატონი შახ-აზიზოვი და მის გვარი ხმოსნები შეაქცევდენ უცხო ენაზე ბაასით.

* *

ოზურგეთიდან ატყობინებენ „НОВОЕ СЛОВО“-ს, რომ ქიქოძეს სახლი, რომელშიაც იღდა წიგნების გამოცემელი კ. თავართქილაძე, გადიწვა, აგრეთვე გადამწვარა „შუამავალის“ საზოგადოების ნიეთები 400 მანეთისა. საკვირველია, რომ შარშანაც დაჰყარეს ხმა, კ. თავართქილაძეს დაწვას უპირებნო და ახლა კიდევ მოიყვანეს სისრულეში. ამისთანა თავგასულობა ბოროტ-მომკმედებისაგან სწორეთ გასაკვირველია, იმ „შუამავალის“ საზოგადოების ნიეთებს რაღას ერჩოდენ.

* *

ჩვენ შევიტყვეთ, რომ ბათუმის ეპარ საღერნის ნება მიუღია გაიყვანოს რკინის გზის შტო ბათუმიდან კაპანდიდამდის.

* *

ტფილისის საბალოსნო სასწავლებელში წელს

მისაღები ეგზამენები იქნება მარტო მოსამზადებელ კლასში, 15 და 16 ოქტომბერს. სწავლის დასამთავრებელი ეგზამენები კი დანიშნულია 21 და 24 ოქტომბერს.

* *

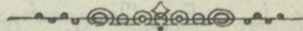
მიწათ მოქმედების და სახელმწიფო ქონებათა სამინისტროს ნება მიუცია საიმპერატორო და საბალოსნო საზოგადოების კავკაზის განყოფილებისათვის გაჰმართოს ამ წელს ბალეულობის გამოთენა და საუკეთესო მებაღეებს ჯილდოებიც დაუნიშნოს.

* *

როგორც გაზ. „ივერია“ გვაუწყებს, ქუთაისის საკვირაო სკოლის სადგომში ყოფილა საერო მასწავლებელთა კრება, რომელსაც დასწრებია 30-მდე მასწავლებელი, როგორც სოფლის, აგრეთვე ქუთაისის სხვა-და-სხვა სასწავლებლებისაც. ამ მასწავლებლებს უნდათ შეადგინონ ურთიერთ დამხმარებელი საზოგადოება, რომელსაც აზრათ ექნება როგორც ნიეთიერი დხმარება გაჭირვებულ მასწავლებელთა, ისე მათ გონებრივ განვითარებაზე ზრუნეაც. ამ ნაირივე საზოგადოება დაარსებული აგერ 12 წელიწადია ქ. ტფილისში მასწავლებელი ქალებისაგან. უეჭველია, ქუთაისის ახლათ შემდგარი საზოგადოება გაცნობა ამ მასწავლებელ ქალთა საზოგადოების წესდებებს და რამდენათაც შეიძლება, ისარგებლებს მათი გამოცდილებით. მსურველს შეუძლია პირ-და-პირ კვალის რედაქციასაც მოჰმართოს ქალთა საზოგადოების შესახებ რამე ცნობების მისაღებათ.

* *

იმავე გაზეთის სიტყვით ფინანსთა მინისტრს განკარგულება გაუცია, რათა სახელმწიფო ბანკიდან ღზინებიდან მანეთის, სამი მანეთის და ხუთი მანეთის ქალაღდის ფული აღარავის მიეცეს, მათ მაგიერათ ყველას ლითონის ფული მიეცემა.

ს ი მ ღ ე რ ა .

ამოგეხიზნეთ, ქედებო,
თქვენც შამხიზნეთ მყოფათ;
მოგანდეთ ჩემი სიტყვასლე,
ჩემი სგე-ბედი სრულათა.
მიმინდეთ, აჩ მიღასტეთ,
აჩ მომექცეთ მტრულათა.

იმიტომ მკერდში მისხედსა
 ვაჟნო, მეორე გუჯათა.
 წა უკვირნო კაცთ გზოვას,
 წა უკვირნო ჭკვიანთა?
 ბეკრი ჭიჭს გუჯას თქვენგულს
 კაცთ საბრძოლვისა ზიანთა;
 ვამსადა თვისი ერთგული
 ეშმაკებისა წიანთა.
 ნასუდგემულანნი თქვენითა
 ჯერ ისევა ვარ ფსიანთა,
 ხან თუ ნისლეუბი მეწვევა,
 გუჯს შამბოურავს შავათა
 გწვევ თავის გზენის დღეს
 გუნებითა ვარ ზავათა.
 თქვენ რომ თვალს მოგაკრავთ მამინვე
 მოკრები თავის-თავათა,
 მწწამს აზრი კაცთა სიცოცხლის,
 მწწამს საიდუმლო სოფლისა;
 მწწამს რომ ანათებს ღვთის სადგურს
 სანთლები მშრომელთ ოფლისა.
 მწწამს ბოლოს გასასრულებათ
 დღეს მწარე ტრემელი ობლისა,
 შეგნებულნი მსჯეს მიზეზი
 ჩვენის უმსგავსის ყოფნისა,
 გაქვავდეს ენა და შიში
 ჩვენის უმსგავსის ყოფნისა.

ვაჟა-ფშაველა.

„კვალის“ კორესპონდენციები.

გათუმი. სწორეთ საზარელ მდგომარეობაში არიან ბათუმელი მუშები; აუტანელ შრომას ეწევიან დილიდან საღამომდის და იმდენ ფულს ძლიერ შოულობენ, რომ შიმშილით არ მოკვდნენ. ეს კიდევ არაფერი, სამუშაო რომ ყველას ყოფნიდეს. მუშები ისე გამრავლდნენ, რომ ნახევარზე მეტი უსაქმოდ რჩებიან და გამხდარი, გაყვითლებული არჩილებივით დაიარებიან ქუჩებში. არავის გულში მათი სიბრალოელი, შეწყალება არ არის. აი, მაგალითათ, როგორ ეპყრობა მათ ბ. ბ — ი, რომელსაც იჯარით აქვს აღებული სამუშაო, ორთქლით მატარებლის დატვირთვა, და დღეში 200 მუშაზე მეტი ჭირდება. გულმოდგინეთ შრომობენ მუშები საღამოს 6—7

სათამდის და იღებენ ბ — გან ხელ-მოწერილ კონტრაქტებს, რომელიც იქავე კანტორაში მიაქვთ დადგებიან კარებთან და იცდიან, ელიან, როდის იქნება ჩვენი ვაი-ვაგლანით ნაშრომი მოგვეცნო, მაგრამ ვისა აქვს მათი ჯაფრი? ბოლოს გამოვა ხ — ი და გამოუცხადდეს: განა არ იცით, რომ ფული არ არისო? თუ მაინც-და-მაინც მიღება გინდათ, ორი შაური და-უკელით და მაშინ დაგირიგებთო. საწყალ მუშებს კუჭი შიმშილით ეწვისთ, აბა რა ძალაზე დადგომა შეუძლიათ? მიჰყავს გულ-მტკივნეულ ხ — ს სამიკიტნოში და უკლებს ყველას ორ-ორ შაურს.

აი, რა მდგომარეობაში იმყოფებიან ბათუმის მუშები!

ერთი მუშათაგანი.

* *

სოფ. ჩდილი ბეჭათუნის საზოგადოებას ეკუთვნის. ამ სოფელში დიდი ხანია რაც საქონლის ჭირი მძვინვარებს. გლეხთ ფარქოსადებებს სანაშენო აღარ შეარჩინა, ისე გაუფლიტა საქონელი, სხვებიც ბევრი დაზარალდნენ. აქედან სადგურ მოლითამდის სულ სამი ვერსი იქნება და ყველასაგან კი ასე მიტოვებულა ეს ადგილი. კარგი იქნება ვისიც ჯერარს ყურადღება მიაქციოს.

* *

ზემო ქართლი. წელსაც ჩვენსკენ ნაკლები მოსავალი მოვიდა, როგორც პურისა, აგრეთვე სიმინდისა. ამჟამათ აქეთ პური ფასობს ფუთი 80 კაპ. სიმინდი 50 კაპ. ვენახებზე კი ნურას გეკითხეთ ლიხის მთის კალთებზე მდებარე სოფლებში გლეხი ძრიელ ნაკლებათ მიღვეს ვენახის გაშენებას რე თუ მაინც სადმე მოიპოვება ვენახი, ისიც ისეა, რომ მწაწველს ეგონება, რთველი უკვე გაუთავებიათო. აქეთ მხარეს ვინც კარგა შეძლებულ გლეხათ ითვლება, მას ნახევარი წლის საკმარისი სარჩოც არ მოუვა. იგინი მიდიან ქვემო-ქართლში და იქ ნაყიდ პურით უნდა გამოკვებონ ცოლ-შვილი; ხელში აუღიათ ჩანახი და ტომარა მღვდელს, დალაქს, ურას და სომებს და თხოვენ ისეც წყალ-წალბებულ გლეხს.

ეს ხალხის ქაწებრივით დაქვეითება იმას კი არ უნდა დავაბრალოთ, რომ ვითომ ამ წელიწადს არ მოვიდა მოსავალი, არამედ იმას, რომ საზოგადოათ ზემო-ქართლის გლეხები ძრიელ ვიწროთ ცხოვრებენ და ეს ხელს უშლის სხვა-და-სხვა მეურნეობის მიყოლას; აქეთ თუმცა მიწა ნოყიერია მაგრამ ძალიან მცირე აქეთ და ამის გამო შინაური პირუტყვი ვერ გაუშენებიათ.

აქამდის ტყე იყო ამათი დაუშრეტელი წყარო.

ახლა ისიც მოესპოთ, ისიც გამოელიათ, იქ სადაც ამ თუთხმეტი და ოცი წლის წინეთ უზარმაზარ ტივის ხეებს ჭრიდენ, ახლა ათასში ერთხელ ნახავთ თითო-ოროლა წიფელას, რომელიც მარტოთ დვას და მის გარშემო კი ჩირგენარის მეტი არაფერი მოიპოვება. სიბრალოულს აღძრავს ყველა შესმენილ კაცის გულში ის გარემოება, რომ ეს ძვირფასი განძი ასე გაქრალა ჩვენი დაუზოგველობით და უცადინარობით.

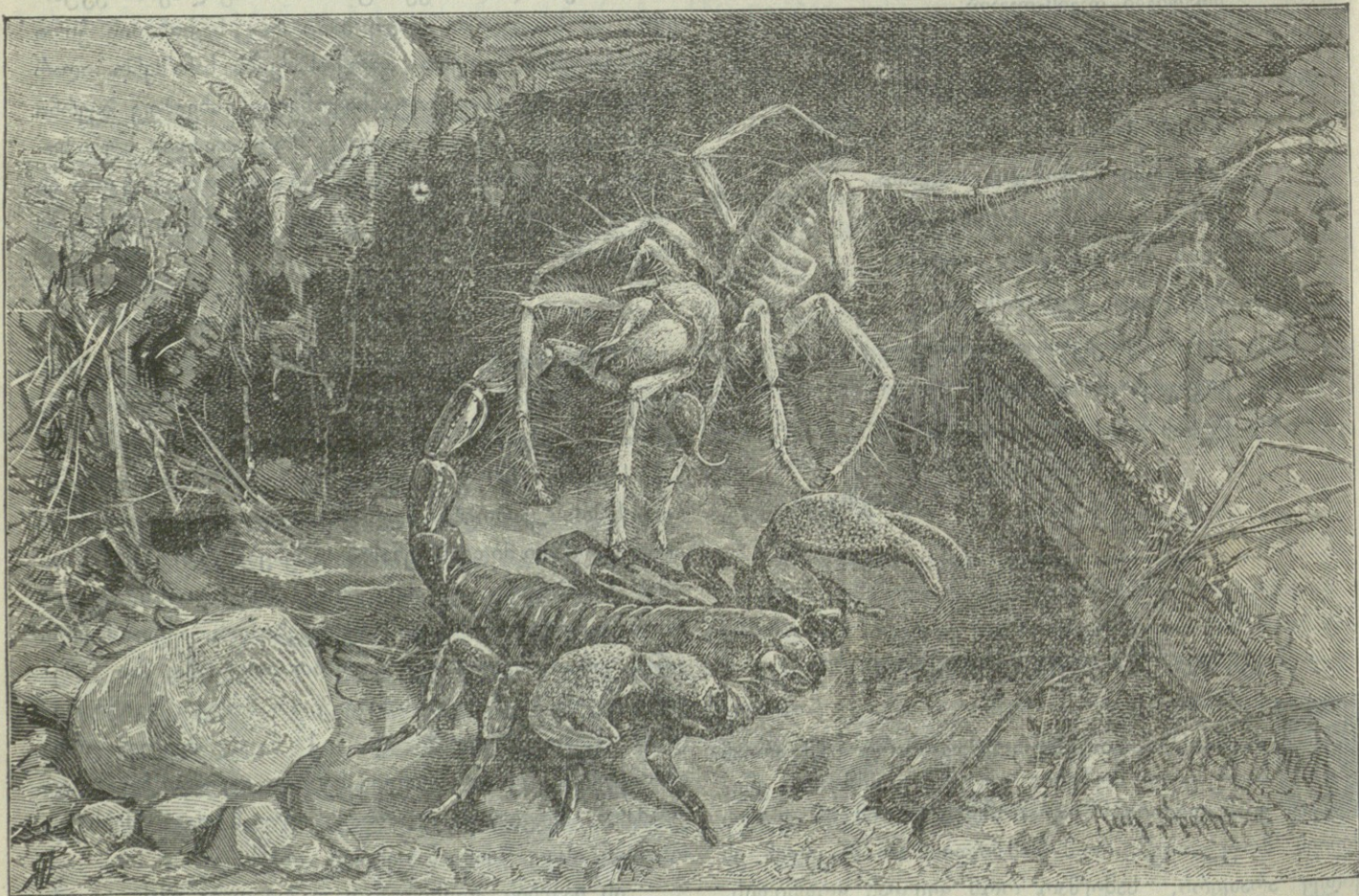
ჩვენი თავად-აზნაურობაც ისე ექცევა იქა-აქ კიდევ დარჩენილ თითო მუჭა ტყეს, როგორც მტერი, რომელიც ამბობს „დღეს აქა ვარ, ხვალ სხვაგანო“. ოღონდ კი საჭენ შეშაში სამი მანეთი მიეცი, რომ იქეფთოს და სხვისი ჯავრი არა აქეს.

ამ სიციწროვის გამო უნდოდით რამდენსამე კომლს კახეთისაკენ წასელა და კიდევ წაგიდენ სოფ. კაბალაზე მაგრამ ამისთანა მთა ალაგზე აღზრდილი კაც,

როგორც არის ლიხის მთის კალთები, როგორ გასძლებდა „კაბალაზე“? კაბალი გაშორებულა ცხელი დღილია და გადასახლებულები უკან დაბრუნდნენ.

ამ დღეებში ბორჯომის ბლალოჩინა ბძანდებოდა სოფელ იტრაში და ხალხს გამოუცხადა, შკოლა გახსენითო. როგორც საზოგადოთ მთელი ქართლი ამბობს, აქაც ცივი უარი უთხრეს, მაგრამ როცა ბლალოჩინ დავიდოვმა აუხსნა ხალხს, თუ რა სარგებლობა მოაქვს შკოლას, შემდეგი უპასუხეს „ჯერ რომ თავს დაგვანებებდეთ კარგი იქნება, არაფერი გვეშკოლება, ათას ნაირი გადასახალი ვეწევს კისერზე და იმასაც ვერ გავძლოლივართო. თუ აღარ მოგვასვენებთ, ჩვენც სურამის შკოლაზე მიგვაწერეთ, რადგან სურამის სამამასახლისოს შევადგენთ, ხარჯიც ცოტა ნაკლები მოგვინდებოა.

„ღისის მთიელი“

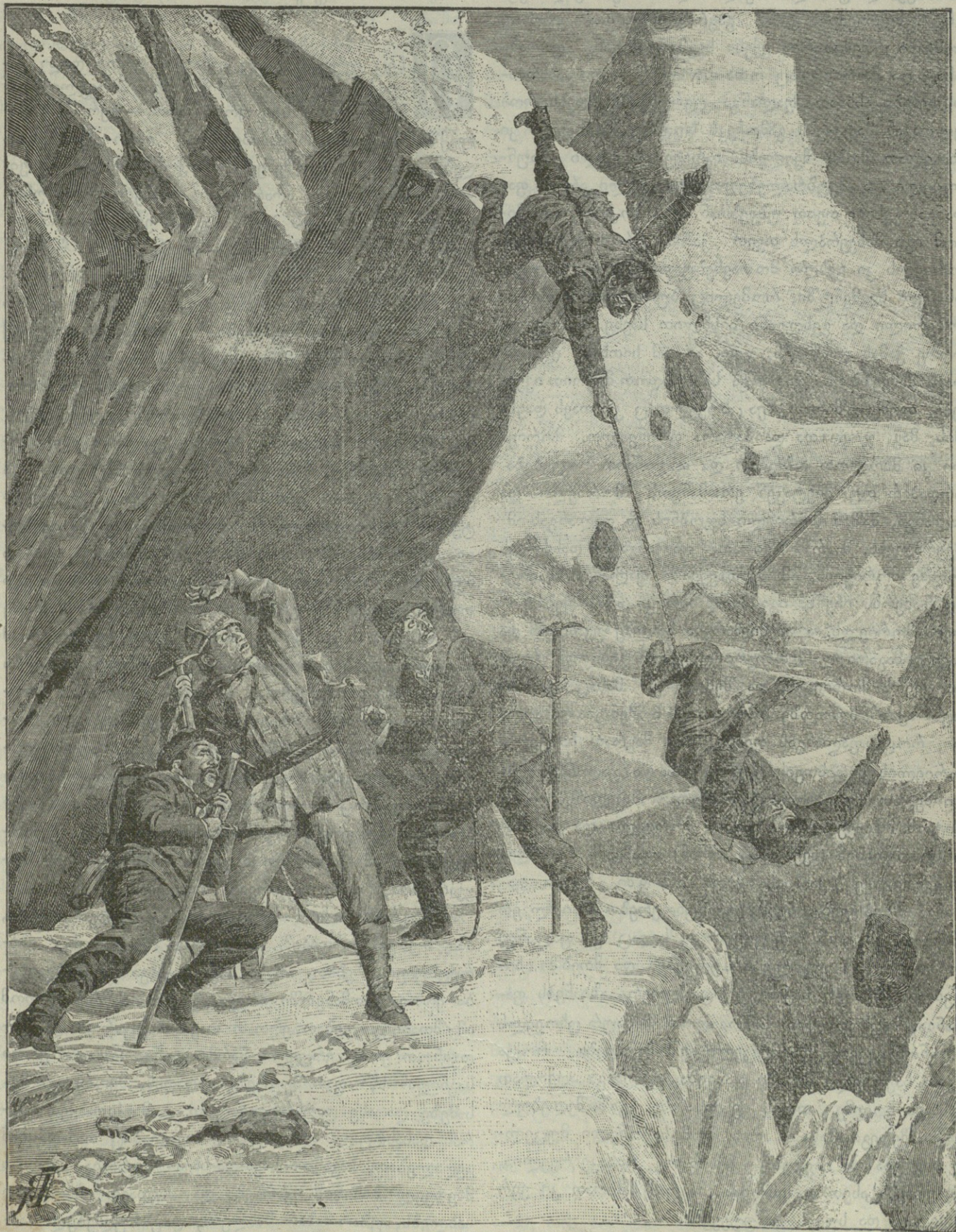

ფალანგა და მორიელი.

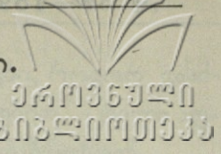
ფალანგა და მორიელი.

აღიანგას და მორიელს დიდი მსგავსება აქვთ ერთმანეთთან. ფალანგაცა და მორიელიც ეკუთვნიან არსებათა ერთსა და იმავე რიგს, ასე წოდებულ ობობას ნაირთა რიგს. ფალანგაცა და

მორიელიც ცხელი ქვეყნების მცხოვრებნი არიან. ორივენი ჰაერით სუნთქვენ, ასე წოდებულ სასუნთქვე მილებით, ანუ ტრასკეპით. ორივე არსების მთელი სხეული შემდგარია რამდენიმე რგოლებისაგან, რომელთ სეგმენტები ეწოდებათ. ხოლო ის კია, რომ ფალანგას ეს სეგმენტები უფრო შეზრდილნი და შეზორცებულნი აქვს ერთმანეთთან, ამიტომ ყო-

ცნობის მოყვარულობისათვის თავ-განწირვა (შვიცბერგენს).

მგზავრის შენიშვნები.

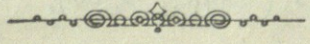
(ე ვ წ ო ზ ა შ ი)

ველი სეგმენტი ფალანგის ტანისა ცხადლივ როდია დასანახავი. მორიელის სხეულს კი შეადგენს ცხადათ გასარჩევი და უბრალო თვალთ დასანახავი შეიდი სეგმენტო. მორიელის ტანი გაგრძელებულია კუდით, რომელიც შემდგარია ექვსი სეგმენტსაგან. ფალანგასაც და მორიელსაც ოთხ-ოთხი წყვილი სახსრია-ნი ფეხები ასხიათ. ფალანგა კვერცხებსა სდებს, რომელთაგან მატლებს გამოჩეკს ხოლმე. მორიელი კი ცხოველათ შობს შეილებს. ორივე ცხოველი დაუნდობელი და შეუბრალებელი მტაცებელი არიან. ფალანგას გესლი თვით უბებთან აქვს მოქცეული. ამიტომ იგი მსხვერპლს თვით ჭამის დროს ჰგესლავს. მორიელს კი გესლი მოთავსებული აქვს გულის უკანასკნელ სეგმენტში, რომელიც ბურთივით არის გამობერილი და გესლიანი სისხლით სავსე. მორიელი, ვიდრე ჭამას დაიწყებს, ჯერ, აი, ამ სითხით დაჰკესლავს მსხვერპლს. ფალანგა საზოგადოთ მწერიტ იკვებება. თუმც ხშირათ სხვა ცხოველთაც კი თავს დაესხმის, მაგ. ჯოჯოთა და პატარა ფრინველთ. მორიელი კი მხოლოთ ობობით და ფალანგით იკვებება. პირდაპირ თუ შეეტაკენ ერთმანეთს მორიელი და ფალანგა, მაშინ მორიელი სჯობნის რე ფალანგას იმსხვერპლებს. მაგრამ ხშირათ, ფალანგაც დასძლევს ხოლმე მორიელს, ამ შემთხვევაში ფალანგა მცირეოდენ ხერხს იჩენს. იგი პირდაპირ კი არ შეებრძოლება მორიელს. არა. მიეპარება ხოლმე უკანიდან და თავისი მავარი და ღონიერი უბებებით გესლიან კუდს წაატკვერს მორიელს, და შემდეგ კი მასაც გამოხრავს. აქ ამ სურათზე სწორეთ ეს მამენტია დახატული, როცა ფალანგას თვისი პირი მაგრათ ჩაუჭერია მორიელის კუდისთვის. მორიელისა და ფალანგის გესლი მეტათ მვენებელია და ხშირათ მომაკედინებელიც. ამიტომ იმ ქვეყნებში, სადაც მორიელი და ფალანგა სცხოვრებენ (ჩვენშიაც არიან) ადამიანს მათი დიდი შიში აქვს. კასპიის იქითა მხარეში ბევრი ფალანგა მოიპოვება. ჩვენებურ მცხოვრებთ მისი ძლიერ ეშინიათ. ამიტომ ზაფხულობით, სადაც კი ფალანგა მოიპოვება, იმ ადვილებს სტოვებენ და მთებში იხიზნებიან. შინაურ საქონელსაც ძლიერ აზიანებს ფალანგა; ზაფხულობით საზოგადოთ შინაურ ცხოველს ბალანი გასცივია და მუცელი უშიშელდება. როცა ასეთი საქონელი მიწაზე დაწება, ფალანგა ადვილათ ჩაასხავს ხოლმე თავის გესლს ასე გაშიშლებულ კანში. შედეგი ამისა ის არის, რომ საქონელი მუცელზე სივდება და იბერება. ხშირათ, რასაკერველია, გადურჩება ასეთ დაგესულას, მაგრამ ხშირათ კი ვერ გადიტანს და სულს განუტეებს.

სეც ვეროპა! ესეც ვეროპის ერთი დიდი ქალაქია! ახლაც თვალწინ მიდგას პირველი შთაბეჭდლება: სადგურთან ვარ,—ჯერ შიგ ქალაქში შესვლა ვერ გამიბედნია... იქით-აქეთ ვიხედები, თვალებს ვიფშენეტ, თითქოს ნამძინარევი ვიყო!.. საით წავიდე, აღარ ვიცა: რომელ ქუჩას უნდა გავყე, საითკენ ვქნა პირი. მაგრამ ერთ ადგილას გაჩერებაც ხომ არ შეიძლება,—სადმე უნდა წავიდე. ბევრ რყევა-სჯას შემდეგ იმ გადაწყვეტილებას ვადგები, რომ შემთხვევას დავენდო და გავყე პირ-და-პირ ქუჩას. —უნებურათ თვალები დაეხუჭე და გავუღექგზას... თვალი ისე მალე გაეხილე, მაგრამ სამაგიეროთ ყურზე მივიფარე ხელი: ყურთა-სმენა აღარაა,—ბრაზი, ბრუნი, სტვენა, ზარის წკარუნი, ეტლი-ეტლზე, ომნიბუსი ომნიბუსზე, დროგი, ველოსიპედი, მარჯვნივ, მარცხნივ, წინ, უკან, ყოველ მხრიდან,—ეს ყველაფერი ერთი ერთმანეთში ირევა... გადაწყვიტე, ან ეტლი გამჭყლეტს, ან რომელიმე გაგიტეხული ველოსიპედისტი გამიტანსქო რე შემრცხვა. გასაჭირ მდგომარეობაში ვარ: ერთი მხრით იძულებული ვარ თვალი ვადვენო ყოველგვარ მოძრაობას, რომ რამე არ დამეჯახოს და მეორე მხრით უნდა ვეცადო, რომ ნაკლები ცნობის მოყვარეობა გამოვიჩინო და ხალხს ჩემი სიხამე არ ვაჩვენო... ამისთვის იქით-აქეთ, მხოლოთ ცალი თვალთ ვიხედები, ისეთ კაცსავით, რომელსაც არაფერი ვარშემო არ აოცებს, არ აკვირვებს,—ყველა ამას იგი შეჩვეულია; მიედივარ დინჯათ, როგორც ნაცნობს ადვილს და ყველაფერს გულგრილათ ფუყურებ, ასე რომ ძნელათ ვინმე შემამჩნევს, თუ ამ აქეთ-იქით ხედვაში რაიმე ცნობის მოყვარეობა, რაიმე გაკვირვება იმალება...

მაგრამ ეს ხომ გარეგნობით... ნამდვილათ კი, აბა, ნუ გაჰკვირდები?.. პირველათ როგორღაც გაბრუებული რჩებით, ათასი სხვა-და-სხვა შთაბეჭდილება ერთი ერთმანეთში ირევა. ველარ ასწრებთ, რომ ამ შთაბეჭდილებათ ერთათ თავი მოუყაროთ და შეადგინოთ ერთი ვრცელი წარმოდგენა, თვალი ერთი საგნიდან სწრაფათ მეორეზე გადადის, მეორედან მესამეზე და ასე დაუსრულებლათ... ამ იქით-აქეთ ცქერას დასასრული აღარ უჩანს. თვალბიცი თან-და-თან გელალებათ, საგანთა სხვა-და-სხვა ფერობა თქვენს მხედველობის წინ იკარგება და ჰხედავთ მხოლოთ სახლებს, უზარ-მაზარ სახლებს, დაუსრულებელ სახლებს, რომლებიც მთებივით გადმოგცქერიან თავზე. პატარა, ძალიან პატარა მეჩვენა ჩემი თავი ამ უშვე-

ლებელ შენობებს შუა! საკმარისია ერთი რომელიმე გადმოიქცეს, რომ რამოდენიმე ათასი სული ქუჩაში მოსიარულე ადამიანი ქვეშ მოიტანოს და გასრისოს. ახიცი იქნება მათზე! რაღა ამ ერთ ქუჩაში მოუყრია ყველას თავი და ერთმანერთს გვერდებს აგლეჯენ, —ზოგმაც სხვა ქუჩაში გაიაროს, რომ ცოტა „ხალვათობა“ იყოს... ჰმ! მეორე ქუჩაც ასე ხალხით გაქეპილია, მესამეც, მეოთხეც, —ყველა, ყველგან... ეს თვალ გადაუწვდენელი ხალხის გროვა მიღიმოდის, გორგოსობს და შორიდან რომ უყურებთ, ჰხედავთ მხოლოდ ერთ რაღაც გაუჩრჩველ გუნდს, რომელიც ცოტათი შეშფოთებულ ზღვასავით ღელავს, მოძრაობს. როცა თან-და-თან უახლოვდებით, არჩევთ შიგ სხვა-და-სხვა ფერადებს: შავს, თეთრს, ქრელს... ათას გვარი შლიაპები, კაბები, ცილინდრები, ქოლგები, „ტროსტები“, სერთუკები ერთი ერთმანერთში ირევა და ამ არე-დარეულობაში მხოლოდ ერთი გამოურკვეველი გუგუნე გამოისმის. შევხვები ამ უთვალავ ხალხში და გავყევი მიმდინარეობას... სად მივდივარ? განა კი ვიცი! მივდივარ ისე — რაღა: ღეთის ანაბართ... ხშირათ მომდის თავში: კარგია, თუ არ დაეიკარგე.. ნეტა მაინც, ერთ იმერელსავით, ფეხზე აკური შემება, რომ სხვაში არ შეეცვლილიყავი!.. მაგრამ თან ამასაც ვამბობ გულში: რას ტუტუტობ! განა მაგასაც ნანობ, თუ შეიცვლები, —გავერობილდები?..

დავიღალე სიარულით... ვიშოვე ერთი განცალკევებული სკამი, ჩამოვჯექ და მივეცი თავი ფიქრებს... აი, მე ახლა ევროპიელების სტუმარი ვარ, —ფიქრობდი. კაცს ამ სიგძე მანძილი გამომივლია, დავლაღულვარ უძილობისა და მოუსვენრობისაგან. ახლა მეჭირვება კარგი მასპინძელი, მასპინძელი გულკეთილი, გულ უხვი, სტუმრის მოყვარე, —მისას მოსვენება, ღონის მოკრეფა, მაგრამ... მაგრამ? სადაა ასეთი მასპინძელი...

ბევრი სხვა-და-სხვა ფიქრები გამოიწვია მაშინ ჩემში პირველმა შთაბეჭდილებამ. ამ ფიქრებში ბევრი ოცნება, ფანტაზია იყო, ბევრიც არა რასაკვირველია, მუდამ ერთ სკამზეც დამჯდარი არ დაფრჩებოდი, —სადმე წაიდოდი, რამეს ენახედი, დავთვალთვარებდი. მაგრამ ყველა ეს მკითხველისთვის ნაკლებსაინტერესოთ მიმაჩნია. საინტერესოც რომ იყოს, მკითხველის ცნობის მოყვარეობის საესებით დაკმაყოფილება მაინც არ შემძლია, რადგან იმ ქალაქში სულ რამდენიმე დღე დავჰყავ და ასე მოკლე დროში კი უზარ-მაზარი ქალაქის გაცნობა შეუძლებელია.

რა თქმა უნდა, ჩემი მაშინდელი მასპინძლის ნატვრა მხოლოდ ნატვრათ-ღა დარჩა: აბა, ვის უნდა დავეპატიჟე. ჩემი თავი მევე დავპატიჟე და ერთ

უხვირო სადილში გულდენ ნახევარი გადავიღე, რაც უნდა ვთქვა, ჩემ ჯიბეს ძალიან ემეჩნებოდა ან კი რა არის მასპინძლობა, რა მასპინძლობაა ძელი? იცის კი ევროპიელმა, რას ჰქვია სტუმრის მიღება და გამასპინძლება? არის კი ევროპაში სტუმართ-მოყვარეობა? და რას წარმოადგენს თვით სტუმართ-მოყვარეობა? როგორ უნდა ვუყურებდეთ მას? როგორ წარმოადგა იგი? როდის? ეს კითხვები კი უფრო საყურადღებოთ მიგვაჩნია და, რახან სიტყვამაც მოიტანა, ჩემი წერილიც მათი ახსნა-გარკვევით დავიწყეთ.

I.

ხშირათ, ძალიან ხშირათ ეყოფილვარ მაწამე, რომ სხვა-და-სხვა „დღეობაში“ ჩვენებურ სოფლებს —გლეხი ყოფილა იგი, მღვდელი თუ ერი, სულ ერთია, —დაუპატიჟნია თავისს სალში სრულიათ მისთვის უცნობი კაცი, რომელიც შორეული ადგილიდან მოსულა, და მანამ არ მოჰშვებია, სანამ თავისას არ წაუყვანია და იქ არ გამასპინძლებია. აქ კი, აბა უამბეთ ეს ევროპიელს, —ვერ გაიგებს, გაშტერდება... მას წარმოადგენაც არა აქვს იმასი, თუ რა არის ჩვენებური სტუმარი, მასპინძელი, სტუმრობა, გამასპინძლება... ვთქვათ, ესტუმრეთ აქ თქვენს ნაცნობს თავის „ოჯახში“ და სწორეთ იმ დროს დაიჩრათ მისვლა, როცა მასპინძელი სადილს, ან ვახშამს შეექცევა. მიგიღებსთ, სკამს მოგართმევსთ, მიგიწვევსთ სტოლთან, დაგიწყებსთ საუბარს, თქვენც ემასლაათებით, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ იგი საქმელს მიირთმევს და თან გელაპარაკებათ, თქვენ კი მას შეცქერით და ჭამის მაგიერათ პაპიროზს ეწვეით, —თუ რომ წევს დაჩვეული ხართ, რასაკვირველია. თუ თქვენც მოისურვებთ ჭამას, ან სმას, რომ gesellschaft leisten, ის გაჰგზავნის კაცს რესტორანში, მოატანინებს, რაც გსურთ, და ერთათ მასთან შეექცევით. შემდეგ თქვენს ნახარჯს გადაიხდით და ასეთ საოცარ მეპურმარხილე მასპინძელს გამოემშვიდობებით... აქაური დაპატიჟება ასეთია: ნაცნობი ნაცნობს, მეგობარი მეორე მეგობარს უნიშნავს რესტორანს, ყავახანას, რომელშიაც ის ჩვეულებრივ სადილობს, უნიშნავს საათს, რომ მეორე იქ იმ დროს მივიდეს. დანიშნულ დროზე იქ შეხვდებიან ერთმანერთს, —ილაპარაკებენ, იმასლაათებენ, ბოლოს თითო სული თავის წილს გადაიხდის და იქიდან თავთავიანთ გზას გაუდგებიან. რომ ერთმა მეორე ოჯახში დაჰპატიჟოს, —ჰმ, რას ბძანებთ! სადაა ოჯახი? ისეთი, როგორც ეს ჩვენ გვაქვს წარმოადგენილი, აქ დიდი ხანია გაფრენილა... ევროპიელი ვერ წარმოიდგენს, როგორ

შეიძლება, რომ მასპინძელმა სტუმარი სახლში მიიღოს, მასპინძლობა გაუწიოს, პატივი სცეს, ღამით სუფთა, კარგი ლოგინი გაუშალოს და მოასვენოს. და ყველა ეს ჩაიდინოს არა ერთ დღეს, არამედ რამდენსამე დღეს, ხშირათ კვირაობითაც!.. რას ბძანებთ! აქას ხომ ხარჯი უნდა? საქმელ-სასმელს ყიდვა, სახლში მეტი ალაგი, მეტი ლოგინი, მოსასახურე და სხვ. და ამ პატივის ცემაში სტუმრის მადლობის მეტი არა მიიღოს რა? ასეთი გამოუსადეგარი მადლობა მას არ რწამს. ასეთი წესი მას სულელობათ, ველურობის ნიშნათ მიაჩნია.

მაგრამ, რა თქმა უნდა, ქვეყანაზე უმიზეზოთ არა ხდებარა. ეს კითხვა — სტუმართ მოყვარეობა — ერთი შეხედვით, შეიძლება, უმნიშვნელოთ გვეჩვენოს, მაგრამ თუ მას ჩაუყვირდებით, მაშინ სულ სხვას დაეინახავთ. არ კმარა ერთ რომელსამე მოვლენას დაეარქვათ სულელობა, ველურობა, როგორც, მაგალითათ, ევროპიელი სტუმართ მოყვარეობას ველურობათ თელის, ისევე ჩათელის აზრელი ევროპელის სტუმრის უპატივეცმულობას. როგორც აზიელს, ისე ევროპელს ამ შემთხვევაში თავ-თავიანთი საფუძველი აქვთ. ამიტომ, თუ გესურს, რომ თვით ჩვეულება გაგიგოთ, ამ საფუძველთ უნდა მივაქციოთ ყურადღება. ამასთან შეიძლება, რომელიმე მოვლენა, რომელიმე ჩვეულება „ველურობის“, ხალხის განუვითარებლობის მომასწავლებელი იყოს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს უეჭველათ, რომ თვით ჩვეულება ვითომ „სულს“, ზნეობის მხრით დასაგმობ რასამე წარმოადგენდეს... განვარძოთ.

ქართელი, მაგალითათ, ევროპიელზე ბევრათ უფრო სტუმართ მოყვარეა. ჩვენებურ ოჯახში ხშირათ არიან ხოლმე იმის ფიქრში, თუ „როგორ დახედენ სტუმარს, მტერს, მოყვარეს“. ხშირათ, ძალიან ხშირათ ოჯახის წევრნი თვითონ საქმელს იკლებენ, ქათამს, ბატს, ინდოურს, კვერცხს და სხვ. ინახვენ, თავიანთის ნაკლებს ხარჯვენ, იმ განზრახვით, რომ სტუმარი მოგვიდა და სირცხვილს ეჭამთ, რომ არ დაგერჩესო. ოჯახის წევრნი იკლებენ ტანთ-საცმელს, — და ამზადებენ საბნებს, ლეიბებს, ბალიშებს, ზეწურებს, რომ, როცა სტუმარი ესტუმრებათ, კარგი სუფთა ლოგინი გაუშალონ და კარგათ მოასვენონ.

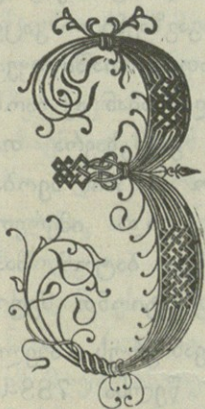
რასაკვირველია, მკითხველი არ იფიქრებს, ვითომ ასეთი გულ-კეთილობით მართო ჩვენ, ქართველები, ვიყვნეთ ღვთისგან დაჯილდოვებულნი. უკვე მეცნიერულათ გამოკვლეული და დამტკიცებულია, რომ სტუმართ მოყვარეობა საზოგადოთ თვისება ყოფილა განვითარების დაბალ საფეხურზე მყოფ ხალხთათ. ასეთი თვისება შემჩნეულია სხვა და-სხვა „ველურ“ ხალხთა ცხოვრებაში და აწერილია მრავალ მოგზა-

ურთა წიგნებში. ჩვენ აქ ორიოდ მაგალითს მოვიხსენიებთ მხოლოთ. ცნობილი მეცნიერის მორგანის სიტყვით სტუმართ მოყვარეობა იროკეზთა შორის მის დროს ყოფილა ძლიერი. რადროც უნდა იყოსო, — ამბობს ის, — სტუმარი თუ მიადგა კარს იროკეზს, მასპინძელი ვალდებულია მაშინვე კარი გაუღოს მას, მიიწვიოს სახლში და პატივი სცეს. სტუმარი მისი სოფლეცია, თუ სულ სხვა გარეშე ქვეყნის, ეს ამ შემთხვევაში სულ ერთია. ქალები სტუმარს გაუშლიან სუფრას, მოუტანენ საქმელს და სასმელს. მასპინძელმა რომ ეს ასე არა ჰქნას, ეს ისეთი სირცხვილი იქნება, რომ მეტი არ შეიძლება. სტუმარს თუ შია, რასაკვირველია, ქამს; თუ არა და — „ცოტას ხელს დაჰყოფს“ და მასპინძელს მადლობას გაღუბდის. — ასეთ სტუმართ-მოყვარეობაზე მოგვითხრობს ტაციტი ძველ გერმანელების შესახებ. მისი გადმოცემით, გერმანელებში რომ ვისმე სტუმრისთვის საკმაოთ პატივი არ ეცა, დიდ სირცხვილს დაიმსახურებდა და ამისთვის კიდევ დაისჯებოდა. არ მგონიაო, ამბობს ტაციტი, იყოს ქვეყანაზე სხვა ხალხი გერმანელებზე უფრო სტუმართ-მოყვარეო. თუ მასპინძელს არა აქვს თავის სახლში საჭირო ხორაგეულობა, რომ სტუმარს გაუმასპინძლდეს და პატივი სცეს, იმ შემთხვევაში ორივე, სტუმარ-მასპინძელი, მიდიან მეზობლისას, რომელიც ჩვეულების ძალით ვალდებულია ორივეს გაუმასპინძლდესო. სტუმარი მეგობარია, თუ უცნობი, ამას სრულიად ყურადღებას არ აქცევენ ამ შემთხვევაშიო. — ვეზენბერგი ამბობს, კუნძულ სამოის მცხოვრებლებზე: თუ ვინმე მათგანი მოისურვებს რაოდენსამე ხანს სადგომი გამოიცივლოს და სხვა ალაგას იცხოვროს, ის სრულიად მოურიდებლათ მიდის სხვის სახლში და რჩება იქ, რამდენი ხანიც მას სურს. ამ დროს განმავლობაში ის სტუმარია და მას სახლის პატრონი უმასპინძლდება. თუნდა ძალიან შესაწუხებელიც იყოს მასპინძლისთვის ასეთი სტუმრობა, მას არას გამომკლავნება არ შეუძლია, რადგან მათში ძუნწობისთანა სასირცხო არა არისრა. თუ ასეთი თვისება ვისმე გამოაჩნდა, იგი მთელი საზოგადოების ზიზღს და დაცინვას დაიმსახურებს. — მოგზაური პარკი მოგვითხრობს, თუ როგორი პატივისცემით და სიყვარულით მიიღეს იგი სენეგამბიაში ქალაქ კულფანის მცხოვრებლებმა; როგორ მივიდნენ მასთან, როცა ის იწვა, იქაური ქალები და უმღერიდნენ ნანინას დასაძინებლათ და ამ ნანინაში შემდეგს სიტყვებს აყოლებდნენ: „ქარი ჰქროდა და წვიმდა, საწყალი თეთრი კაცი მოვიდა ჩვენში და ჩამოჯდა ჩვენ ხის ძირას; მას არ ჰყავს თან დედა, რომ რძე აძლიოს, არ ჰყავს ცოლი, რომ ჰური დაუმზადოს. შევიბრალოთ თეთრი კაცი, მას არ

ჰყავს დედა“ და სხვ.—მეორე მოგზაური, რაფენელი, ასე აგვიწერს მის სტუმრობას იმავე ქვეყანაში: ჭილოფზე ვიწეკიო, —ამბობს ის;—მოვიდენ ადგილობრივი ქალები, შემომხევიენ ჭილოფთან დაჩოქილნი და ზოგი მათგანი მარათი მაკრილებდა, ზოგი რძეს მაწედიდა და ზოგიც შემწეარ ნიგოზსაო. თან დამლეროდენ და ამ სიმღერაში შემდეგ სიტყვებს ამბობდენო: „თეთრი კაცი შორი ქვეყნიდან მოვიდა ჩვენში ზღვით; ის ძალიან დაღალულია, ბევრი იარა და გზაში ზევიდან მზე აცხუნებდა; მას ძალიან ცხელა და ოფლი შუბლიდან წარწყალით ჩამოსდის, მას ძალიან შია და ძალიან წყურია; აიღეთ საუკეთესო ჭილობები და გაუშალეთ ქვეშ თეთრ კაცს, რომ მოისვენოს; აიღეთ დიდი მარაოები, გაიშალეთ წინსაფრები და უგრილეთ თავზე თეთრ კაცს, რომ შეაშრეს ოფლი, რომელიც შუბლზე ჩამოსდის; აიღეთ ლამაზი გოგრის ბოთლები, აავეთ ყელამდის საუკეთესო რძით და მიართვით თეთრ კაცს, რომ მან მოიკლას წყურვილი“ და სხვ.—არაბთა სტუმართმოყვარეობა ხომ ყველამ იცის. ებრაელთა შესაბამის თვით ბიბლიაში ბევრი მაგალითებია.

ფ. შატრიშვილი.

(შემდეგი იქნება)

ანსკვლავებით შექმული ცა
ვით გვირგვინი გვადგას თავზე,
სსივ-მოსილი მთვარე თვის შუქს
უსვად ჭგზავნის ქვეყანაზე.
ამწვანეულ მინდორ-ველებს
ის დასტყვის დამილითა,
და ესენიც აქედანა
შეჭყურებენ დუმილითა...

ექსოს ფეხათ მობრჭყვიალე
წყალი მიჭქრის, მიხსრიალებს;
სსამუნი გრილი სიო
ტუეში ფოთლებს აშრიალებს.
ჩუ!.. რადგან ჩამოვარდა,
ვით ობოლი მარგალიტი,
ადტარებით მიეგება
მას უფკული-ბადის გვრიტი.
დღიურ სიცხით დაქანტულმა
ძითი ზიჩი დაიბანა,

გრილმა სიამ დაუგრილა,
ჩაუძლეს ტკბილი ნანა,
უელზე მძივით ჩამოჰკვიდა
მას მკინფასი იგი თვალი;
აწ ყვავილი გადაშლილი
ნაზობს, როგორც ტურფა ქალი.
დამის ჩიტიც-მგალობელი
თუქმე დიდხანს მას უცდიდა
და ამ წამის მოლოდინში
იგი ჩუმათ ცრემლებს ღვრიდა...
და ასლას ვი იფრთხილას,
„ტია“ „ტია“ დაუსტვიან,
უკვლავფერი მიაუქნა,
მიაწყნარა, მიაძინა!
ყვავილმა ვი, ნაზთ ქმნილმა,
მისკენ თავი გადაჰხარა
და ამითი მგალობელი
საუკუნით გასასარა.

დ. თამაშვილი.

ისტორიული და არხეოლოგიური აღწერა სოფელ „უდისა“ (ახალ-ციხის მაზრა). *)

ქოფელი მდებარეობს მალა პატარა გორაზე, არსიანი და აჭარის მთების კალთების ძირზე. წინ აღმოსავლეთ ხრდილოეთ მხარეს უძველესი დიდი კრიალა მინდვრები, ბაღებით და ყანებით შემკული და ამათ წინ სოფლის ერთ ვერსზე ჩაუდის მდინარე ქვაბლიანისა, რომელიც მომდინარეობს აჭარის და გურიის მთებიდან. დასავლეთ მხარეს უძველესი გრძელი და მაღალი კლდეები და ამ კლდის წინ ჩაუდის ხევი, რომელიც არის ტოტი არსიანი მთიდან გამომავალი კალმანის წყლისა. ამ კლდეზე არის ნაშენი ძვირფასი და შესანიშნავი ციხისა (დღეს დანგრეულ-გაოხრებული) ამ ციხის გალავანში მყოფი ადგილი ზომით არის სიგანით 200 ნაბიჯი და სიგრძით 500 სი. როგორც სჩანს ნაცხარი ადგილიდან, დიდი და ძვირფასი ციხე ყოფილა. ეს ციხე უნდა იყოს აშენებული ქრისტეს დაბადებამდის, ჩემის აზრით, არშაკუნიანთ მეფობის დროს, შეიძლება იმ წლებში, როდესაც საქართველოში შემოდრილა პომპეოსი (რომელიც ჯარის უმფროსი) 96 წლის წინეთ

*) ის. „კვლევა“ № 38.

ქრისტესი. აი რითი ვამტკიცებ ამას: მე რომ პატარა ვიყავი, ჩემ საზღვარ გარეთ წასვლის წინეთ, ხშირათ დავიარებოდი ჩვენ ბაღში, რომელიც მდებარეობს ამ ციხის უკან და ჩემი გზა ასე იყო, რომ ამ ციხეზე უნდა გადამეარა და ისე ჩავსულაყავი ბაღში; როდესაც მივიდოდი ციხის გადასახედზე, აქ იყო ორი მრგვლათ აშენებული სვეტებივით, რომელსაც ეძახდნენ ციხის კარის ანაყოლებს და მე დავჯდებოდი აქ და უწყებდი თამაშობას იმ ნახატებს, რომელიც იყო ამ სვეტის ძირში დიდ ქვაზე ამოჭრილი: ერთი რაღაც პირუტყვი, აღარ მახსოვს რა იყო, კული სრულებით არ ჰქონდა, გრძელი რქები კი მახსოვს ჰქონდა და ორ ფეხზე იდგა, ორი ფეხი კი ჰაერში აეშვირა; ამის წინ იყო დანახტული ერთი კაცო, რომელსაც თავი დაღუნული ჰქონდა და ხელები გაშლილი; ორი კაციც ამ კაცის უკან იდგნენ ფეხზე გულხელ დაკრეფილნი და ამათ თავ ზევით იყო გამოხატული სამი ასო მხედრული: დ. მ. ა., მე რომ პატარა ვიყავი და არ მესმოდა არაფერი ქვეყნისა, ავიღებდი ქვას და ამ პირუტყვს წინა ფეხებს და თავს ეუნტერევიდა ქვითა, ვფიქრობდი რომ ეს მოღუნული კაცი უნდა შეჭამოს თქო, მაგრამ დღეს კი ეს ქვა მე მომენმარა დამტკიცებაზე; ასე რომ ამ ქვაზე გამოქანდაკებულ მხატრობით შემოძლია დევამტკიცო, რომ ეს ციხე არის აშენებული ქრისტეს დაბადებამდის, რადგანაც ეს ნახატი პირუტყვი ნიშნავს კერპთ მსახურობას; ეს მოღუნული და ხელებ გაშლილი კაცი უნდა იყოს მაშენებელი ამ ციხისა და ეს მეორე კაცები უნდა იყვნენ, ჩემი აზრით მისი მხლებელი და ეს სამი მხედრული ასოც ამას უნდა ნიშნავდეს: (დ. მ. ა.) დ. დაიფარე ანუ დაიცვე; მითაერობა ანუ მეფობა; ა. არშაკუნიანთა. მე ასე ვამტკიცებ რომ როდესაც პომპეოსი შემოდიოდა საქართველოში, ამ დროს აქ არშაკუნიანებმა აღაშენეს სიმაგრე ციხისა და ამოაქანდაკებინეს ქვაზე ის კერპი, რომელსაც იმ დროს თაყვანს სცემდნენ და ციხის აშენების დროს ჩაატანეს კარის ანაყოლებში. აქ ამ მხატრობის ძალით ჩანს, რომ მეფე არშაკუნიანი ევედრება ამ კერპსა, დაიფაროს მეფობა მისი პომპეოსის ძღვენისაგან. აი მე ამითი ვამტკიცებ, რომ ეს ციხე არის კერპთ-მსახურობის დროს აშენებული არშაკუნიანთ მეფობაში. მე რომ საზღვარ გარეთიდან დავბრუნდი სწავლის დასრულების შემდეგ 1890 წ-სა წაველ მაშინათვე ნანგრევ ციხის სანახავათ და მიხლოდა ამ ქვის აღება და შენახვა; მაგრამ საუბედუროთ რას ვნახავდი, არა თუ ეს ქვა, არამედ თვით კედლები და წვრილ-წვრილი ნაშენებიც ძირიდან გადმოვბრუნებინათ და აეშენებიათ თითქმის პატარა სოფელი; ვისაც რომ სახლი აეშენებინა ჩემ ნანახ

ქვასთან მას ვუთხარი: ამ ალაგას, ~~ქვეყნის სვეტებივით~~ იყო ნაშენი, იმის ძირში ~~ფერსათის მთაში~~ ტებიანი ქვა და რა უყავითქო; ეს პირი სულ უარზე დადგა, მე არც მინახია მაგნიური ქვაო. აი რა არის უპატრონო და უყურადღებო ადგილი დავიწყებული მწერლობისგანაც და არხეოლოგიური გამოკვლევებისაგანაც.

თვითონ სოფელი უწინ ყოფილა ქალაქი, და გაქრისტიანების შემდეგ საბრძანებელი ქორ ეპისკოპოზისა; ამ ნაქალაქეში იპოვება სამი ნაეკლესიარი და ნანგრევი და ორიც სუფთათ დაკული ეკლესია, რომლებშიაც სრულდება წირვა-ლოცვა. პირველი ნაეკლესიარი არის სოფელს გარეთ დაბლა ჩრდილოეთ მხარეს, სადაც დღეს არის ბაღი და ეძახიან ზიბიდის ბაღსა, აქ აღარ ეტყობა ახლა ნაეკლესიარი ადგილი. მეორე ნაეკლესიარი არის სოფლის აღმოსავლეთ-ჩრდილოეთ მხარეს სოფლის დაბლა; ამ ადგილს ეძახიან ქაცანას ყანას; საკათედრო სობორო ყოფილა ის პირველი ნაეკლესიარი, რომელიც არის ზიბიდის ბაღში და ეს მეორე კი ყოფილა სამეფრო სასაფლაო ამ ქალაქის ბატონებისა შაჰბურაძეებისა; ამას ამითი ვამტკიცებ, რომ ამ ეკლესიის ნანგრევებში ვნახე ერთი ქვა დანტერეული, რომელზედაც ვნახე ერთი ჯვარი და ამ ჯვარის ქვემოთ ნაწერი (შაბურ....) ქვა დანტერეული იყო და სხვა არაფერი ჩანდა.

ეს ქალაქი ააოხრა და გადასწვა პირველათ მურვან ყრუმ წელსა 731-სა მაშინ, როდისაც მიემგზავრებოდა იმერეთში. სანამდის ამისი გაგზავნილი კაცები მოვიდოდნენ, რომელნიც ფერსათის მთაში იყვნენ გზების დასათვარიელებლათ, მანამდის ამან აქ ააოხრა და გადასწვა. შემდგომ ამისა გაემგზავრა თავისი ჯარებით იმერეთში, განელო ოცნის ხეობა, გადავიდა ფერსათის მთაზე და ჩავიდა იმერეთში. შემდგომ ამ დიდი აოხრებისა, ბატონ შაჰბურაძეებმა დაუწყეს შეკეთება, ბაკრატიონთ მეფის ბრძანებით. იმდროს როდესაც მურვან-ყრუს სახელი აღარ იხსენებოდა საქართველოში, წელსა 788-სა ზედ გორაზე დაუწყიათ შენობები ციხის გვერდით და ეკლესიაც ახალი აუშენებიათ საკათედრო სობოროთ, რადგან ქორ-ეპისკოპოზიც თვით ამათგანი ერთი ყოფილა; ეს ეკლესიაც არის აოხრებული თემურ-ლენგისგან და დღეს ძლივსა ეტყობა ნაეკლესიარი, რომელიც იპოვება სოფლის ჩრდილო-დასავლეთ მხარეს. სასახლეც ამ დიდი ბატონებისა ყოფილა ამ ეკლესიის გვერდში სოფლის იმ გადასახედზე, რომელსაც ეძახიან შუშან ქალას. შუშან ქალას იმიტომ ეძახიან ამ ადგილსა, რომ ეს ეკლესია აუშენებია შაჰბურაძეების დედას თავისი ხარჯით. ეს სუსანა ყო-

ფილა ასული ბატონი ხურცაძის, დიდი შეძლების მექონე. იმითი ვამტკიცებ, რომ სუსანას აშენებულია ეს ეკლესია, რომ ერთ პატარა ქვაზე ნანახი მაქვს ამ ეკლესიის ნანგრევებში წარწერილი: „შეუწდენ სულსა სტეფანე შაჰბურაძესა ნაწამებელსა მურვანისგან და ცოლსა მისა სუსანასა ასულსა ბატონის ანტონის ხურცაძისა და ძეთა.“ ქვა გატეხილი იყო.

ამითი ვამტკიცებ რომ ეს ეკლესია არის აშენებული შაჰბურაძეების დედისაგან თავისი ქმრის სულის შესანდობლათ, მურვან-ყრუს აოხრების შემდეგ. დღეს ეს ნაწერი ქვა აღარა ჩანს.

დიდი ეკლესია რომელიც დღესაც არის ზ რომელშიაც იწირება, ჩანს რომ უნდა იყოს აშენებული მეათე საუკუნეში ზარზმის მონასტრის აშენების შემდეგ. (მხოლოდ ნახევარი ახლა მიუმატებიათ 1860 წელსა.) ბევრი დასამტკიცებელი ნიშნები არა აქვს, მხოლოდ ეკლესიის აღმოსავლეთზე ერთ ქვაზე არის ამოჭრილი ხუთი ასო ხუცურათ: ერთი მრუდე „ლ“ მეორე სწორე „ე“ მესამე მრუდე „შ“ მეოთხე უკუღმა „თ“ მესამე უკუღმა „უ“ არის, აქედან ვერაფერი გამოვარკვევ. სამხრეთისკენ არის დაწერილი მხედრულათ: „ეკლ. სტე.“ აქედანაც ვერაფერი შევიტყვე.

ძველათ შესავალ კარს ზევით არის დაწერილი მხედრული ასოებით „განვაახლე ეკლესია ესე მე.“ სხვა აღარაფერი ჩანს. ამავე კარის ანაყოლის უკან არის ერთი დიდი ქვა, რომელზედაც ყოფილა დაწერილი ხუცურათ 1845 წლამდე და ამ წელში რომ მოსულა ბროსე საქართველოს დასავლელათ, აქ მყოფ მღვდელს მამა იოსებ ხუციანოვს შეუტყვია, პეტერ-ბურგიდგან ხემწიფეს კაცი გამოუგზავნიარ, რომ აქაური ეკლესიები უნდა დაიაროს და ნახოსო; მანამდის ბროსე ამოვიდოდა ს. უდისი, ამ მღვდელმა აიღო ხელში ტარალი (ქერს სათლელი) და ეს ხუცური ასოები სულ მოშალა ამ ქვიდან, ეს ეკლესია მართლ-მადიდებლებსა არ ეგონოსო. როდესაც ბროსე მოსულა აქ და უკითხავს ამ მღვდლისათვის, თქვენ ვინა ხართო, ამასაც უპასუხნია: ჩვენ ვართ სომხის კათოლიკენიო; ბროსესაც ასე დაუწერია თავის მოხსენებაში.

თვალი დაუდგა იმ დროებას, რომელმაც ჩვენ ამნაირი უმეცარი მღვდლები შემოგვძინა, რომლებიც საგანაც ვილუპებით დღეს. ამ მღვდელს რომ ეს ხუცური ნაწერი არ მოეშალა, დღეს ხელში მექმნებოდა დასამტკიცებელი საბუთი.

მესამე ეკლესია არის სოფლის შუაზე, აშენებული წმიდა სერგეის სახელობაზე. არც აქ არის არავითარი წარწერილობა, თუმცა კი ყოფილა ხუცური ნაწერი, მაგრამ ამავე მღვდელს წაუშლია და მის ადგილს დაუსვამს სამი ასო სომხურათ.

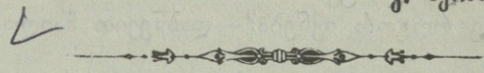
ჩანს, რომ ეს ეკლესიაც სასაფლაოებს ეკუთვნის არის. ეს ნაქალაქევი სოფელი სამ გეგმურად აოხრებული თავის დასაბამიდან:

პირველი, მურვან-ყრუსგან წელსა 731-სა და შეუკეთებიათ წელსა 788-სა.

მეორე: თემურ-ლენგისგან წელსა 1387 წ. და შეუკეთებიათ წელსა 1395-სა.

მესამე და უკანასკნელი ოსმალებისგან წელსა 1605-სა. ამ ნაქალაქევს ქალაქის შნო და შეხედულობა დაჰკარგვია თემურ-ლენგის აოხრების შემდეგ.

გ. მეჭაბაშვილი.

ქვირჯასი ბორჯილი.

შირვანზადესი *)

იმისიმე ერთი კი შეჰკვივლა და ღონე მიხდილი ჩაჯდა კედელთან ტანტზე. დიად, იმან დიდი ხანია იცოდა შეილის განზრახვა. ამ ორი წლის წინათ, სმბატამ რომ გიმნაზია დაასრულა, მაშინათვე გაემზადა წასასვლელათ, მაგრამ რომისიმე ჩაუეზარდა ფეხ-ქვიშ, შეევედრა, დაევიწყებინა თავის სურვილი და დედასთან ეცხოვრა. რა საჭიროა მისთვის უმაღლესი სწავლა, როდესაც მანებელია ჯან მრთელობისთვის? სწავლას იღებენ მხოლოდ მისთვის, რომ ცხოვრების საშუალება ჰქონდეთ, სმბატა კი ამ მხრით ყველაზე ბედნიერია. მამას იმდენი დაუტოვებია, რომ შეილის კი არა, შეილის შეილებსაც ეყოფათ. არა თუ სწავლა, სმბატასთვის სამსახურიც არ არის საჭირო; იმან მხოლოდ უნდა იცოცხლოს, იცოცხლოს და იცოცხლოს.. ეს იყო რომისიმეს სურვილი, ახლა კი სმბატა გადაწყვეტიით უცხადებს, ორ კვირას შემდეგ უნდა გაემგზავროვო. ნუ თუ რომისიმეს შეუძლია უშვილოდ ცხოვრება? რომისიმეს, რომელიც ორი საათიც ვერ ძლებს შეილის უნახავი?

რომისიმე შევიდა თავის ოთახში, კარები მაგრა ჩაიკეტა და დიდხანს იტირა. იგონებდა თავის წარსულს, თავის განსვენებულ ქმარს და შეილებს. მათ სიცოცხლეში ის ბედნიერი იყო, მაშინ შესძლებდა, რომ ერთს მოშორებოდა, რადგანაც მეორისაგან ინუკვებდა. ახლა კი?.. არა! თავს მოიკლავს და არ დათანხმდება შეილის მოშორებაზე. მაგრამ შეილი რომ თავის ნათქვამს არ გადავიდეს! მაშინ?..

—თავს დაეანებებ სახლ-კარს, ქმრის და შეილების საფლავებს და თან გაეყვები, — გადასწყვიტა

*) ის. „კვილი“ № 38.

რომისმე გულში. წავალ! სადაც უნდა წავიდეს, იქ წავეყვები.

მაგრამ ერთ წუთს შემდეგ ისევ დაფიქრდა. როგორ? ნუ თუ შეუძლია თავისი საყვარლების საფლავების დაფიქრება, დატოვება და უცხო ქვეყანას წასვლა? არა, ესეც აუჯანელი იქნება!

მთელი დღე ხმა არ გაუცია შეილისთვის, მხოლოდ მეორე დღით მიპართა მას:

— შეილო, გუშინ ხუმრობდი, არა?

— რას ვხუმრობდი?

— რომ უნდა წაწვიდე.

— საუბედუროთ, არა ვხუმრობდი. ამ თვის დამლევს გზა დამილოცე.

— ეგ როგორ იქნება? — დაბნევით ჩაილაპარაკა რომისმემ.

— ისე იქნება, რომ ჩაეჯდები ეტლში, წავალ და ყოველ ზაფხულობით მოვალ დედინემის სანახავათ როგორც სხვები შერებან.

— სხვებს ბევრი შეილები ჰყავთ, მე კი ერთი მყავს.

— ჩვენ მეზობელ ღარიბ დედაკაცს რამდენი ჰყავს? განა იმასაც ერთი არა ჰყავს? მაშ ნებას რათ აძლევს სასწავლებლათ წასვლისას? შენ მდგომარეობაში ბევრია, დედა, მერწმუნე. მე ერთი რუსი ამხანაგი მყავს, რომლის დედას ხუთი შეილი ჰყავს, და ხუთივე მისგან შორსა სცხოვრობენ, ისიც შენსავით დედაკაცი არ არის?..

— მე არ შემძლია... არ შემძლია... განიმეორა რამდენჯერმე ქეთინით რომისმემ.

სმბატას დიდმა მუქმა თვალებმა უკმაყოფილებით იეღვეს და მან სწრაფათ მოუკიდა პაპიროზს, რომ აღეღვება დაემშვიდებინა, ეს იყო ჩვეულებრივი საშუალება, რომელსაც იგი მიმართავდა ალშფოთების დროს. ბოლოს ეს დასუსტებული ჩამოჯდა სკამზე: ხედავდა, რომ ძნელი იყო ა) ბორკილიდან თავის დახსნა, რომ მოხუცი დედაკაცი უიმისოთ ვერ გასძლევდა...

— კარგი, — თქვა სმბატამ. თუ უსათუოთ გინდა რომ მუდამ ხელ-ფეხ შეკრული გყავდე, შენც თან წაგიყვან, ოღონდ ნუ გამიქრობ ჩემ მომავალს.

რომისმემ არაფერი არ უპასუხა: ის ტიროდა ღმ თან ხან ერთი შეილის სახელს იმეორებდა და ხან მეორესას: სმბატამ მეტი ვეღარ აიტანა, დასტოვა იგი და მეორე ოთახში გავიდა.

რამდენიმე დღე ცდილობდა სმბატა დაეჯერებინა დედა, ჩემი წასვლა აუცილებელი საქირო არიო: თფილისში ცხოვრება და უსაქმურობა მომბეზრდა, გონებით ვსუსტდები, ზნეობით ვმახანჯდები, უსაქმურობა ვაქცისათვის უპატიურებააო; მაგალითათ მოჰყავდა თავისი უწინდელი მეგობრები, ადარებდა მათთან თავის გარემოებას და რცხვენოდა დიდი განსხვავებისა. ყველა ისინი, თავისუფალი არსებები არიან, მათ აქეთ ძალა, ზნეობა, გონება და პი-

როგნული ლტოლვილება; სმბატა კი რა არის? ფულით მდიდარი, ნაზათ შენახული ყმაწვილნი, ტანსაცმელი მაც, ხეალ რომ თავისუფლება მისცე, შენც იქნები, იქნები ბა ვერც კი შესძლოს თავის ფეხით გავლა. არა, ასე ყოფნა შეუძლებელია, ის უკვე ამხანაგების თვალში სასაცილო საგანი გამხდარა, ისინი დასცინიან, ღირსათ არა ხდიან, რომელიმე საყურადღებო საქმეზე მოვლაპარაკონ... ვინც კი გულწრფელია, უჩრჩევს სწავლის გაგრძელებას.

— გეგვეწვი, გვევდრები, დედა, ნუ დამიშლი, გზას ნუ შემიკრავ...

მაგრამ ყოველივე ტყუილი იყო, მართალია, რომისმე დიდი ყურადღებით უსმენდა შეილს, წინააღმდეგი არაფერში უხდებოდა, მაგრამ, იქავე დროს, სულ იმეორებდა:

— უშენოთ ერთი დღეც ვერ ეიცოცხლებო.

სმბატამ არ იცოდა რა ექნა.

ბოლოს როგორმე უნდა დავიხსნა თავი მაგ ბორკილიდან თუ არა? — ფიქრობდა ის.

იმან გადასწყვიტა სხვა ნაირათ მოჰქცეოდა დედას. აქამდე ნამეტანი ნაზათ ექცეოდა, უყვარდა და ეცოდებოდა, ახლა კი ისე აჩვენა თავი, ვითომ დედა ეჯავრებოდა; სრულებით ხმას აღარ სცემდა, არც პასუხს აძლევდა, ცალკე სადილობდა და თავის ოთახში დედას ფეხის შემოდგმის ნებას არ აძლევდა, ყოველ წამს მსახურს უჯავრდებოდა, მათხივრებს რეკავდა თავის კარმიდამოდან; ქუჩაში მოსიარულე მომღერლებს და დამკვრელებს ნებას არ აძლევდა, რომ მათ ეზოში დაეკრათ და ემღერათ. ერთი სიტყვით იმას შერებოდა, რაც დედას არ ესიამოვნებოდა. ამ რიგათ უნდოდა დედის გულში თავისადმი სიძულვილი გამოეწვია; მაგრამ ამ საშუალებაშაც ამაოთ ჩაუარა: რამდენიც მძულვარებას აჩვენებდა, იმდენათ უფრო ცხოველდებოდა დედის სიყვარული და ძრიელდებოდა მისი ბრმა მორჩილება. ის ყოველთვის ჩუმათ-და-მუნჯათ უსრულებდა შეილს ყოველ ახირებას და სრულებით არ ემღერებოდა, არც არას აყვედრიდა.

ერთხელ სმბატამ შეამჩნია, რომ დედამ ჩუმათ თეთრი ფული მისცა ერთ ბრმა მომღერალს, რომელიც სმბატამ ეზოდან გაავლო. მეორე დღეს დაინახა, რომ დედა იჯდა თავის ქმრის ოთახში და ტიროდა. ამ შემთხვევამ სმბატა იძულებული გახადა დაევიწყებინა ტყუილი სიძულვილი, რომელიც მასაც ძალიან ემძიმებოდა; დარჩენილიყო მხოლოდ უკანასკნელი საშუალება; უგრძობელი უნდა გამხდარიყო, უყურადღებოთ დაეტოვებინა დედის ტირილი, ეება და მოშორებოდა. ბევრს იტირებს და ბოლოს ნებაუნებლიე დემორჩილება თავის ბედის წერასაო, ფიქრობდა სმბატა.

(შემდეგი იქნება)

რედაქტორ-გამომცემელი ან. თ.-წყრეთლის.